המקרה המוזר של השמרנות הרדיקלית

אסף שגיב

התנועה השמרנית בישראל עוסקת בשנים האחרונות בקמפיין יחצ"ני שנועד להציגה כממשיכת דרכה של השמרנות הקלאסית. בפועל, היא שואבת השראה מהזן הייחודי של פסבדו-שמרנות שצמח בארצות הברית באמצע המאה הקודמת. האוריינטציה האורתודוקסית והאנטי-ממסדית של השמרנות האמריקנית מאפיינת גם את קלסתרה העכשווי של השמרנות הישראלית, ועשויה להסביר את קסמה בעיני חוגים דתיים-לאומיים, המבקשים למתג מחדש באמצעותה את מרכולתם האידיאולוגית. כפי שמדגים סיפורה של השמרנות באמריקה, הדרך הזאת מובילה לתהום הפופוליזם — שאליה צולל כיום גם הימין הישראלי

מאי 2020

שמרנות, טען הפילוסוף הבריטי מייקל אוקשוט, איננה "'אני מאמין' או דוקטרינה, אלא נטייה". "להיות שמרן", כתב ב-1956, "פירושו להעדיף את המוּכּר על הבלתי ידוע, להעדיף את מה שנוסה על מה שלא נוסה, את העובדה על התעלומה, את הממשי על האפשרי, את התָּחוּם על האין-סופי, את הקרוב על הרחוק, את המספיק על המיותר, את הנוח על המושלם, את הצחוק העכשווי על החדווה האוטופית".[1] אף שרבים מאמינים כי נטייה זו מושרשת היטב ב"טבע האנושי", אוקשוט התרשם שבמערב המודרני היא איננה חזקה במיוחד: "באופן כללי, ההתפעמות מן החדש מורגשת באופן עז לאין ערוך מן הנוחות שבמוּכּר. אנחנו נוטים לחשוב ששום דבר חשוב אינו קורה, אלא אם כן אנו בעיצומם של חידושים אדירים [...] הפעילויות מתחרות זו בזו בעדכניותן. לצד המכוניות והטלוויזיות המושלכות, מושלכות השקפות מוסריות ודתיות, ואנחנו איננו חדלים מלשאת את עינינו אל המודל החדש".[2]

אילו היה אוקשוט מאריך ימים עד גיל מאה ועשרים ונקלע במקרה לישראל בת זמננו, היה בוודאי משתומם לגלות כי היא מצויה בעיצומו של קמפיין ציבורי נמרץ המשווק את השמרנות לא רק כ"אני מאמין" וכדוקטרינה, אלא גם כ"מודל החדש" שאנו אמורים לשאת אליו את עינינו - כן, בדיוק כמו

מכונית או טלוויזיה. אוקשוט, שתיאר את השמרן כ"טיפוס דהוי, ביישן ונוסטלגי" ה"שוחה נגד הזרם", [3] היה מגיב בוודאי בפליאה למסע הפרסום הזה, שבו מכבבות אושיות תקשורת ימניות המעודדות צעירים להצטרף ל"מהפכה הרעיונית". ספק רב אם הג'נטלמן הבריטי הסולידי היה מוצא את מקומו ב"כנס השמרנות הראשון" שהתקיים בבנייני האומה בירושלים במאי 2019, ואשר נראה כמו אירוע השקה חגיגי של מותג נוצץ. עמיעד כהן, מנכ"ל קרן תקווה בישראל והרוח החיה מאחורי האירוע, החליק בקלות יתרה לתוך חליפת סוכן המכירות כשפנה לבאי הכנס בנאום המסכם והפציר בהם להתרשם בעצמם מסגולות המוצר שהוצג בפניהם. "אני מקווה שתעיינו בחלק מהרעיונות שקניתם בכדי לקרוא בבית, ובעיקר שתדברו ותכתבו אותם", אמר לקהל.

במונחים שיווקיים, קוראים לזה "מיתוג מחדש": יצירת תדמית אטרקטיבית ועדכנית יותר למוצר ישן. אחרי ככלות הכול, השמרנות לא נחתה בישראל זה עתה. היא הפציעה בשוק הרעיונות המקומי - ואפילו בגרסה אינטלקטואלית בשלה - כבר לפני רבע מאה, עם ייסודו של מכון המחקר הירושלמי מרכז שלם. ומאז הרי הספיק המכון (שכותב שורות אלו נמנה עם עובדיו) להעמיד לרשות הקורא הישראלי שורה ארוכה של תרגומים ממבחר ההגות השמרנית הקלאסית, ואף להוציא לאור כתב עת, **תכלת**, ששימש חממה אינטלקטואלית לשמרנות הישראלית במשך 16 שנים ולאורך 46 גיליונות - עד לסגירתו בחורף 2012.

ובכל זאת, הרוחות השתנו בשנים האחרונות. לאחר שמרכז שלם חדל מפעילות ציבורית והפך למוסד אקדמי אליטיסטי, השמרנות הממלכתית והמאופקת-יחסית שקידם פינתה את מקומה לגרסה 2.0 האורתודוקסית יותר של כתב העת **השילוח**, ולפופוליזם הלאומני של אתר האינטרנט **מידה** והוצאת הספרים שיבולת. במות אלו מניפות בגלוי את ניסי הימין הפוליטי ומנהלות מערכה אגרסיבית נגד חזית רחבה של אויבים ממשיים ודמיוניים המאיימים, לטענתן, על דמותה הציונית והיהודית של ישראל ועל חוסנה המוסרי. אופיין הלוחמני מזכה אותן בתהודה ציבורית ניכרת אבל גם מעורר אי אילו סימני שאלה, ולא רק בקרב בני פלוגתא פוליטיים. לנוכח גישתן המיליטנטית, חיבתן המופגנת לרטוריקה רדיקלית והלהיטות שבה הן שבות ותוקפות את מוסדות המדינה, ובעיקר את מערכת המשפט, בשם "הדמוקרטיה" ו"העם", אי-אפשר שלא לתהות: איזו מין "שמרנות" היא זאת?

זוהי שאלה מצוינת, והמאמר שלפניכם ינסה לספק לה תשובה. התשובה שאציע לא תניח את דעתם של הוגי דעות, פוליטיקאים ופעילים ימנים האוהבים לקשור עצמם למסורת האינטלקטואלית של "השמרנות הקלאסית" ה"אנגלו-אמריקנית". אין ספק שזהו דימוי מחמיא המעורר אסוציאציה מיידית של מועדוני ויכוחים אוקספורדיים ושל נאומים בפרלמנט הבריטי, אך הוא גם רחוק מן המציאות. חשוב אפוא להעמיד דברים על דיוקם ולהבהיר: המודל השמרני (אם אפשר בכלל לכנותו כך) שאומץ בידי הימין הישראלי אינו "קלאסי" או אפילו " אנגלו-אמריקני"; הוא אמריקני פר אקסלנס, Made in the USA - ובהקשר הפוליטי, לפחות, אין זו בהכרח תווית של איכות.

אקדים ואומר: אין בנמצא דגם "אותנטי" אחד של שמרנות. כל מסורת שמרנית היא שמרנית בדרכה שלה. השמרנות הרוסית נוטה להיות אוטוריטרית ומיסטית יותר מן השמרנות הבריטית, והשמרנות הבריטית היא, ככלל, פרגמטית ופרוגרסיבית יותר מן השמרנות האמריקנית.[4] ואם התמונה אינה

מסובכת דיה, למותר לציין גם שהשמרנות האמריקנית עצמה איננה תופעה הומוגנית, אלא מקבץ של פלגים שונים ומובחנים זה מזה.[5] אחד מן הפלגים האלה - הניאו-שמרנות - לכד בעשור הקודם את תשומת ליבה של התקשורת בארץ ובעולם, בגלל ההשפעה העצומה שיוחסה לו על מדיניות החוץ והביטחון הניצית של ממשל בוש הבן. הניאו-שמרנים, שרבים מהם יהודים וציונים חמים, גם קיימו ומקיימים קשרים הדוקים עם חוגים בימין הישראלי (בין היתר באמצעות קרן תקווה). ועם זאת, בניגוד לדעה המקובלת, מבחינה אידיאולוגית הקשרים האלה לא התקדמו הרבה אל מעבר לחילופי רעיונות מנומסים. למרות הסימפתיה ההדדית, הניאו-שמרנות האמריקנית אוניברסלית מדי, ליברלית מדי ואליטיסטית מדי לטעמם של לאומנים דתיים ופופוליסטים ימנים מן הסוג השכיח אצלנו. מעמדה רעוע כיום גם בחוגי הימין האמריקני, החושדים בה בנטיות פרוגרסיביות (חשד שהתגבר מאוד לנוכח התקפותיהם הנחרצות של ניאו-שמרנים כדוגמת ביל קריסטול, רוברט קגן, אליוט כהן וברט סטיבנס על דונלד טראמפ).[6]

אם ברצוננו להתחקות אחר האבטיפוס האמריקני של השמרנות הישראלית, לא נמצא אותו בזרם הניאו-שמרני, שאבותיו המייסדים - אירווינג קריסטול, נורמן פודהורץ, דניאל פטריק מויניהאן ואחרים - נטשו את השמאל רק בסוף שנות השישים,[7] כי אם בתנועה השמרנית (The Conservative Movement), שהתגבשה במהלך שנות החמישים סביב כתב העת **נשיונל רוויו** (*National Review*) ועורכו המיתולוגי ויליאם פ' באקלי (Buckley). אי-אפשר להפריז בחשיבותה ההיסטורית של התנועה, שהחלה את דרכה כחוג מצומצם יחסית של אינטלקטואלים: היא לא רק הניחה את התשתית האידיאולוגית לשיח השמרני בארצות הברית, אלא גם מילאה תפקיד מכריע בהפיכתה של השמרנות לכוח ציבורי רב השפעה בפוליטיקה האמריקנית. לאורך מחצית מאה, התנועה השמרנית שימשה כחיל החלוץ האינטלקטואלי של הימין באמריקה: היא חימשה פוליטיקאים ברעיונות, בנתה קאדר מרשים של כותבים ודוברים מיומנים והתנצחה ללא הרף עם השמאל - עד שדעכה, מסיבות שעל חלקן עוד ניתן את הדעת, וירדה מן הבמה הציבורית.[8]

סיפור עלייתה ושקיעתה של התנועה השמרנית מגולל פרק מרתק בהיסטוריה הפוליטית של ארצות הברית, אבל הוא ראוי לתשומת ליבנו גם, ואולי בעיקר, מפני שהוא שופך אור על מקורות ההשראה של התנועה השמרנית הפועלת בימים אלו בישראל ועל האופן שבו היא מתעתדת להתפתח. לשמרנות האמריקנית מבית מדרשם של באקלי ועמיתיו היו תווים ייחודיים שהקנו לה צביון רדיקלי: לא זו בלבד שהיא החזיקה בהשקפות דוגמטיות ומיליטנטיות - השקפות שאינן מתיישבות עם מסורת השמרנות הקלאסית - היא גם טיפחה נטיות אנטי-ממסדיות, שקירבו אותה שוב ושוב אל סף התהום הפופוליסטית. במאמר שלפניכם נבחן את התווים האלה - את האורתודוקסיה האידיאולוגית של התנועה השמרנית, שבה נדון להלן, ואת איבתה לממסד האליטיסטי ולמנגנוני המדינה, שעליה נעמוד בגיליון הבא - ונראה גם כיצד הם משתקפים בקלסתרה העכשווי של השמרנות הישראלית.

הדמיון המובהק בין המקרים צריך להטרידנו מאוד. התנועה השמרנית באמריקה נחלה הישגים מרשימים בתוך זמן קצר, אך הנתיב שבחרה בו הביאה אל פי פחת והסב נזק כבד לתרבות הפוליטית של ארצות הברית. התנועה השמרנית בישראל מתנהלת במסלול זהה כמעט וכבר הספיקה לחזור על אותן שגיאות הרות אסון, וכל זה בקצב מזורז פי כמה. נוכל ללמוד אפוא לא מעט מן הדוגמה האמריקנית על

שורשיהן של השגיאות האלה ועל מגמת פניהם של השמרנים הישראלים. "אלה שאינם זוכרים את העבר מוּעדים לחזור עליו", אמר הפילוסוף ג'ורג' סנטיאנה.[9] המאמר שלפניכם נכתב מתוך תקווה כנה שעוד לא מאוחר מדי לתזכורת - ולאזהרה בצידה.

♦

הנה עובדה שכדאי מאוד לדעת: השמרנות האמריקנית אינה מבוגרת בהרבה מזו הישראלית. היא החלה את דרכה אחרי מלחמת העולם השנייה, כחמישים שנה בלבד לפני ייסודו של מרכז שלם בירושלים. אם יש בגילה הצעיר יחסית כדי להפתיע מאן דהוא, הרי זה משום שאבות התנועה השמרנית בארצות הברית התאמצו מאוד להוכיח שהם אינם חדשנים אלא ממשיכיה של מסורת. במובן הזה, לפחות, הם אמנם השתדלו לנהוג כשמרנים.

האקלים הציבורי ששרר באותה עת בארצות הברית לא נטה חסד לימין. הליברליזם הפרוגרסיבי היה צו השעה; בקרב מעגלים רחבים של פוליטיקאים, פקידי ממשל, מומחי מדיניות, עיתונאים ואנשי אקדמיה הוא נתפס כמעט כדוגמה בלתי מעורערת. בניגוד לליברליזם הקלאסי של המאה התשע-עשרה, שלא רחש אהדה יתרה לשררה השלטונית, הליברליזם הפרוגרסיבי קידם סדר יום אטטיסטי במובהק והשליך את יהבו על תכנון ממשלתי רציונלי ככלי לתיקונה, לשיפורה ולייעולה של החברה. תוכנית הניו דיל הקיינסיאנית של הנשיא פרנקלין ד' רוזוולט יצקה חזון זה לתוך מדינת רווחה עצומת ממדים, שהתיימרה להעניק לאמריקנים רשת ביטחון חברתית "מן העריסה ועד הקבר". למדיניות הניו דיל קמו אמנם מתנגדים מימין - הנשיא לשעבר הרברט הובר היה אולי הבוטה שבמבקריה - אך התאוששותה הכלכלית של ארצות הברית במהלך שנות הארבעים (לא מעט בזכות המלחמה) ופירותיה החברתיים עטפו את הרעיונות הפרוגרסיביים בשריון מוצק של תמיכה ציבורית רחבה וחוצת מפלגות.

ממרומי מגדל השן האקדמי, האינטליגנציה השמאלית התקשתה להבחין בקיומה של אלטרנטיבה שמרנית להגמוניה הליברלית. ליונל טרילינג (Trilling), מרצה באוניברסיטת קולומביה ומבקר ספרות ניו-יורקי רב השפעה, הצביע (באי-נחת) על החדגוניות האידיאולוגית הזאת בהקדמה לאסופת מאמריו מ-1950, **הדמיון הליברלי** (*The Liberal Imagination*), שבה קבע כי "עובדה גלויה היא שבעת הנוכחית הליברליזם הוא לא רק המסורת האינטלקטואלית הדומיננטית בארצות הברית; הוא גם המסורת האינטלקטואלית היחידה". טרילינג לא הכחיש כי הציבור האמריקני נתקף מדי פעם ב"דחפים" שמרניים וריאקציונריים, אך התעקש שבדרך כלל הדחפים האלה אינם באים לידי ביטוי ברעיונות מגובשים אלא "בפעולות או במחוות מנטליות נרגזות, המבקשות להידמות לרעיונות".[10] טענה ברוח דומה הציג לואיס הרץ (Hartz), חוקר מדע מדינה מהולל מאוניברסיטת הרווארד, בספר **המסורת הליברלית האמריקה** (*The Liberal Tradition in America*) שראה אור ב-1955. הרץ סבר שהשיח האמריקני נשלט ללא עוררין על ידי פרדיגמה ליברלית מפני שאמריקה, בניגוד לאירופה, לא ידעה מעולם פיאודליזם ולכן לא הצמיחה אידיאולוגיות לא-ליברליות, כדוגמת השמרנות מימין והסוציאליזם משמאל, הניזונות מאלמנטים מסוימים של הסדר הימי-ביניימי הזה.[11] הסבר אחר, מאלף לא פחות, להיעדרה של מסורת אינטלקטואלית שמרנית באמריקה סיפק ריצ'רד הופשטטר (Hofstadter), היסטוריון בעל שם מאוניברסיטת קולומביה, במחקר המונומנטלי **עידן הרפורמה** (*The*

Age of Reform) שפרסם באותה שנה. בניגוד להרץ, הופשטטר גרס שהשמרנות דווקא אינה זרה לאמריקנים, ולאורך תקופה ארוכה בהיסטוריה של ארצות הברית אף משלה בפועל בחייה הפוליטיים של הרפובליקה. ואף על פי כן, היא לא חלחלה מעולם המעשה לעולם הרעיונות. תחת זאת, היא רק המריצה הוגי דעות ליברלים לפתח אידיאולוגיה נגדית, שבסופו של דבר הפכה גם לבון טון הפוליטי.[12]

ממרחק הזמן, היחס המבטל שהפגינו אינטלקטואלים פרוגרסיביים כלפי רעיונות שמרניים מצטייר אולי כנגוע ביהירות, אולם הוא לא היה תלוש לגמרי מן המציאות ההיסטורית. עד המאה העשרים, המונח "שמרנות" (שממילא נכנס לשימוש רק ב-1818) היה קשה לעיכול עבור אמריקנים שראו עצמם כאומה שוחרת חירות ודינמית. זכר המהפכה, שבמהלכה מצאו עצמם נלחמים בכוחותיה של ממשלה בריטית מלוכנית, תרם לא מעט לרתיעה הזאת (למרות התייצבותו הגלויה והאמיצה של בֶּרְק לצד המתיישבים באותו אירוע מכונן), וכך גם הרושם הרווח ששמרנות פירושה התנגדות אוטומטית לכל ביטוי של קדמה. להוציא כמה חריגים ראויים לציון, דמויות ותנועות שהיינו מזהים כיום כשמרניות העדיפו בדרך כלל לכנות עצמן בשמות אחרים: פדרליסטים, ויגים, מסורתניים, ניאו-הומניסטים וכיוצא באלה.[13] אפילו למושג "רדיקלי" נקשרו אסוציאציות חיוביות יותר בלקסיקון הציבורי, בעיקר בהקשרים טכנולוגיים ותעשייתיים אך גם בחיי הדת ובפוליטיקה.[14]

ברם, בה בשעה שהליברלים חגגו את הקונצנזוס האידיאולוגי הרחב סביב הניו דיל, התזוזה הטקטונית שתשנה את פני הנוף הפוליטי בארצות הברית כבר החלה. ביום שבו הלך לעולמו הנשיא רוזוולט, 12 באפריל 1945, נוסדה באוניברסיטת פורדהם אגודת בֶּרְק (The Burke Society), ששמה לעצמה למטרה להשיב על כנם את "העקרונות, הערכים והמסורות" של החברה הנוצרית.[15] הרוח החיה מאחורי היוזמה, ההיסטוריון רוס שוורץ הופמן (Hoffman), פרסם כעבור שלוש שנים אסופה פופולרית של טקסטים פרי עטו של אבי השמרנות המודרנית. הופמן ושותפו למלאכת העריכה, פול לבאק (Levak), היללו בהקדמה לספר את מורשתו של ברק והציגו אותה כהתגלמות הרוח האמריקנית וכתשובה ניצחת לפשיזם מימין ולקומוניזם משמאל. "לתדהמת כמה משקיפים שטחיים, הגחנו ממלחמת העולם השנייה כנושאי דגלה של השמרנות - דגל השמירה על החוק ועל החירות מפני העריצות הטוטליטרית. זה היה גם דגלו של אדמנד ברק", כתבו השניים.[16]

ואמנם, בסוף שנות הארבעים ובתחילת שנות החמישים אינטלקטואלים אמריקנים בעלי אוריינטציה מסורתנית כבר שקדו במרץ על "מיתוגה מחדש" של השמרנות כהשקפת עולם רצינית ומבוססת. חיבורים חלוציים כמו **החתירה לקהילה** (*The Quest for Community*) של הסוציולוג רוברט ניסבט (Nisbet) או **עיון מחודש בשמרנות** (*Conservatism Revisited*) של המשורר פיטר ויירק (Viereck) הראו לאחרים את הדרך,[17] אולם את התרומה המשמעותית ביותר להפגת המבוכה שנלוותה בעבר לתווית "שמרן" תרם ראסל קירק (Kirk), מלומד צעיר מעיירה קטנה במישיגן. בחיבור כרסתני שפרסם ב-1953 תחת הכותרת **השכל השמרני** (*The Conservative Mind*) ביקש קירק להסיר את הלוט מעל מה שנסתר לכאורה מעיני ההיסטוריונים הליברלים: מסורת שמרנית מפוארת, שרגלה האחת נטועה באיים הבריטיים והשנייה באמריקה.[18] **השכל השמרני** סוקר שורה ארוכה של אישים המשתייכים לכאורה למסורת הזאת (ובמקרים מסוימים גם למחנות פוליטיים יריבים): מדינאים כמו ג'ון אדמס, אלכסנדר המילטון, בנג'מין ד'יזראלי, אברהם לינקולן, ג'ון קלהון וארתור בלפור, לצד אנשי רוח כמו סמואל טיילור

קולרידג', הקרדינל ג'ון הנרי ניומן, ג'ורג' סנטיאנה, אירווינג באביט ות"ס אליוט. מעל כולם מיתמרת, כמובן, דמותו של ברק. מבחינת קירק, ברק קבע את תו התקן המחייב כל שמרן ראוי לשמו; מי שאינו "ברקיאני כהלכה" - ובכלל זה פרוטו-ליברטריאנים כמו הרברט ספנסר, ריאקציונרים אנטי-פרלמנטריים כמו תומס קרלייל, ואפילו שמרנים אירופיים החשודים בעיני קירק בחיבה יתרה לפילוסופיה הגליאנית - נותר מחוץ לקנון.

אף ש**השכל השמרני** מתבסס על דיסרטציה שכתב קירק באוניברסיטת סנט אנדרוז בסקוטלנד, הוא חף מכל יומרה לניטרליות אקדמית; מחברו מעדיף לשרטט דיוקנאות מחמיאים של אייקונים שמרניים, ומוותר, כמעט במודע, על הניסיון לנתח אותם בעין ביקורתית של היסטוריון. הפתיח ואחרית הדבר נקראים כמניפסט מלא פאתוס בשבחי השמרנות כשומרת הגחלת של "המסורות המוסריות העתיקות של האנושות".[19] קירק מדגיש שהשמרנות רחוקה מדוגמטיות ואיננה "דת פוליטית", ובכל זאת טורח לנסח רשימה של שישה עקרונות יסוד המדריכים, לדבריו, את השמרנים "בעקביות שאינה שכיחה בהיסטוריה הפוליטית": "אמונה ביד מכוונת אלוהית המושלת בחברה יחד עם המצפון"; יחס של הוקרה כלפי רבגוניותם של החיים המסורתיים ו"המסתורין" שלהם ; ההבנה כי חברה תרבותית נזקקת להיררכיה ולמעמדות, ואינה אמורה לאכוף שום אידיאל אגליטריאני מלבד השוויון המוסרי היסודי בין הבריות; מודעות לקשר ההדוק בין חירות ובין קניין; מתן אמון בחֲזָקָה (prescription) כנגד התוכניות הרציונליסטיות היומרניות של "סופיסטים, מחשבי חישובים וכלכלנים"; והעדפת הרפורמה ההדרגתית על פני חדשנות פזיזה, ההופכת במהרה לאש מאכלת.[20]

השמרנות המשתקפת בעקרונות האלה היא כמעט ריאקציונרית, במושגים אמריקניים. דבריו של קירק בזכות הסדר המעמדי היו מתקבלים על דעת שמרנים בריטיים, אבל סתרו את האידיאל המריטוקרטי ואת האמונה בניעות חברתית, היקרים כל כך לליבם של בני ארצו. קירק נאלץ לסייג את העיקרון הזה ולהסבירו במהדורות מאוחרות של חיבורו, אבל איבתו לאגליטריאניזם ולרעיונות מודרניים אחרים לא התרככה כהוא זה. כשם שהילל ושיבח את השמרנות, כך שפך אש וגופרית על מתחרותיה הרדיקליות: על הרציונליזם הפילוסופי של הוגי הנאורות הרדיקליים; על פנטזיות האמנציפציה הרומנטיות של רוסו ו"בעלי בריתו"; על התועלתנות מבית מדרשו של ג'רמי בנתם; על האסכולה הפוזיטיביסטית במדעי החברה, מיסודו של אוגוסט קונט; ועל הקולקטיביזם המטריאליסטי של מרקס ושל הסוציאליסטים. קירק ראה בחמשת פרשי האפוקליפסה האינטלקטואלית האלה את מובילי המתקפה התיאורטית על הסדר השמרני, אולם התריע גם מפני אינספור פורענויות מודרניות נוספות ובהן האמפיריציזם, הפרגמטיזם, הדרוויניזם והליברליזם. גם מהפכת התיעוש והקפיטליזם התאגידי לא חמקו משבט זעמו; קשה להחליט אם קירק אירוני או רציני עד אימה כשהוא מכנה את האוטומוביל "יעקובין מכאני".[21]

השכל השמרני נחל הצלחה מיידית ומסחררת. הוא נחטף מן המדפים וזכה לביקורות מחמיאות אפילו בעיתונות הליברלית. המגזין **טיים** ייחד לו את כל מדור סקירת הספרות באחד מגיליונותיו.[22] לשמרנים היה הספר בבחינת מתנה משמיים. קירק ניפץ את הסטיגמה הליברלית שציירה אותם כבריות אנוכיות, חסרות מעוף וצרות אופקים. הוא הוכיח שעגלתם התרבותית עמוסה לעייפה; הוא סיפק להם בדיוק מה שהיו חסרים - אילן יוחסין יוקרתי, בעל שורשים אירופיים, שיוכלו להתגאות בו.[23] במאמר שהתפרסם בכתב העת **ניו קריטריון** ב-1994, חודשים אחדים לאחר שקירק הלך לעולמו, הספיד אותו הפובליציסט

הניאו-שמרני דיוויד פרום (Frum) בזו הלשון: "ראסל קירק העניק השראה לתנועה השמרנית שהופיעה אחרי המלחמה, בצרפו יחדיו רעיונות ואירועים הקשורים חלקית זה בזה לכדי נרטיב אחד, ואפילו - אף שקירק התנגד למונח - לכדי אידיאולוגיה. קירק לא תיעד את העבר; הוא יצר אותו [...] קירק לא היה היסטוריון כי אם אמן, בעל חזון, כמעט נביא".[24]

♦

בין שקירק ואינטלקטואלים מסורתניים אחרים בני זמנו הקימו לתחייה את השמרנות האמריקנית ובין ש"המציאו" אותה, אין ספק שהם הותירו עליה חותם בל יימחה. עבור הקוראים הנלהבים של כתביהם, הם היו דובריה המוסמכים של המסורת הזאת ומתווי דרכה. דא עקא, האפוסטולים של הבשורה החדשה-ישנה הנחילו לציבור האמריקני תפיסה מוטה, גם אם לא מסולפת לגמרי, של רעיונות שמרניים. הם שיווקו שמרנות, אך מכרו אורתודוקסיה.

למען ההגינות, יש לציין שהנטייה לכרוך יחדיו אורתודוקסיה ושמרנות שכיחה מאוד, כמעט בגדר הרגל. אורתודוקסים רבים הרי מציגים עצמם כשמרנים, ושמרנים רבים מדברים לפעמים גם בקול אורתודוקסי. וכיצד אפשר שלא להטילם לאותה קלחת, כשאלה ואלה נאבקים בצוותא עבור אותן מטרות ונגד אותם בני פלוגתא? גם הוגי דעות וחוקרים המכירים בפער בין ההשקפות מתארים אותן לעיתים כשתי צורות של שמרנות - למשל, "שמרנות של אמונה" לעומת "שמרנות של חוסר אמונה", במונחיו של הסוציולוג פיטר ברגר (Berger), או "שמרנות הנוטה לרציונליזם" לעומת "שמרנות הנוטה לספקנות", על פי החלוקה שמציע הפילוסוף ההונגרי-אמריקני ג'ון קקס (Kekes). [25] ובכל זאת, כפי שמראה ההיסטוריון ג'רי מולר (Muller), ההבדל הקטגורי בין שמרנות ובין אורתודוקסיה חשוב דיו כדי להצדיק הבחנה סמנטית חדה יותר.[26] מכיוון שזוהי הבחנה בעלת חשיבות מכרעת, רצוי להתעכב עליה קמעא ולהסבירה בתמציתיות.

בקווים כלליים, אורתודוקסיה ("דעה נכונה", ביוונית) משמעה אמונה בקיומן של אמיתות מוחלטות, נצחיות ואוניברסליות. אמיתות אלו תקפות לגבי עולמנו הנורמטיבי כשם שהן תקפות לגבי עולמנו הגשמי, אך לאדם נתונה האפשרות, כבריה רוחנית וכסוכן מוסרי, להחליט אם לפעול לאורן או להתכחש להן. האורתודוקסים משוכנעים שמוסדות, אמונות ומנהגים מסוימים אכן מבטאים - בקירוב או באופן מושלם - סדר "טבעי", החקוק במציאות עצמה; חריגה מן הסדר הזה היא לדידם סטייה שיש למנוע.

ההשקפה השמרנית ספקנית יותר מבחינה אפיסטמולוגית, ומעדיפה לעגן את ההגנה על הסדר הפוליטי, החברתי והתרבותי - ואפילו על הדת - בשיקולים מעשיים. השמרנים דוחים את היומרה לעצב את ההוויה האנושית, הדינמית והמורכבת להדהים, על פי מתכונת אפריורית כלשהי. בעיניהם, אין תחליף לניסיון הקולקטיבי הטמון במסורת. כמו האורתודוקסים, הם מבקשים ללמוד מן העבר. ואולם, בשעה שהאורתודוקסים מאמינים כי ההיסטוריה מורה לנו את הדרך לאמת, השמרנים רואים בה מבחן מתמשך הבורר עבורנו, במובן מסוים, את המוסדות והמנהגים המועילים והנחוצים ביותר. אפילו אם

המוסדות והמנהגים האלה אינם משקפים בהכרח אמיתות אובייקטיביות התקפות לכל מקום ולכל זמן, הידע המעשי המצטבר הטמון בהם, גם אם במובלע, מחייב אותנו להימנע מהפקרתם הפזיזה לטובת פרוגרמות יומרניות שלא נוסו מעולם (או נוסו בחוסר הצלחה).

מטבע הדברים, ההבחנה הזאת סכמטית מאוד, אך היא גם נותנת בידינו מפתח אנליטי אלגנטי לניתוח השיח המסורתני, ובמידת הצורך גם מאפשרת לקלף את העטיפה השמרנית מעל תכנים אורתודוקסיים. ביחס לראסל קירק, למשל, היא מובילה למסקנה חד-משמעית: מחבר **השכל השמרני** הוא אינטלקטואל אורתודוקסי. הפרשנות שקירק מעניק למשנתו של אדמנד בֶּרְק מפיגה כל ספק בעניין, אף שיש לה במה להיתלות. אמירותיו של ברק הרי אמביוולנטיות דיין, בנקודות מסוימות, כדי לזמן קריאות שונות ואולי אף מנוגדות זו לזו. בניגוד לשמרנים שספקנותם אומנותם, כדוגמת דיוויד יום או מייקל אוקשוט, ברק היה אנגליקני מאמין שחזר והזכיר בכתביו ובנאומיו את אלוהים, את הדת ואת הסדר הטבעי.[27] ואף על פי כן, הוא גם הזהיר מפני הכפפת הפוליטיקה והמוסר למטפיזיקה ולאמות מידה אבסולוטיות. החשיבה המטפיזית, הסביר ברק ב**פנייה מן הוויגים החדשים אל הוויגים הישנים** (*An Appeal from the New to the Old Whigs*), נוטה להתקבע בתבניות וכרוכה מדי אחר הגדרות, בעוד שבענייני ציבור ראוי להפעיל שיקול דעת (prudence) המתכתב עם הנסיבות המשתנות.[28]

על פי רוב חוקריו ופרשניו, ברק התנגד לכל השקפת עולם - חילונית או דתית - המבקשת לשעבד את החיים המדיניים לסטנדרטים מוחלטים.[29] קירק גורס אחרת. לטענתו, ברק שלל את העיסוק בהפשטות, אך לא כפר בקיומו של סדר מטפיזי אולטימטיבי. בניגוד לפילוסופים של הנאורות, ששגו לחשוב כי בכוחם לפענח את הסדר הזה בכוח תבונתם לבדה, ברק סבר כי העקרונות הנצחיים והקבועים של העולם אינם נגלים לאדם אלא מבעד לאספקלריה של הטבע ובהיסטוריה. הידע ההולך ומתרחב של הדורות, המקודד במסורת, חושף לעינינו בהדרגה את קווי המתאר של התוכנית האלוהית בבריאה. ועם זאת, כבריות סופיות ומוגבלות בשכלן, לעולם לא נוכל לעמוד על מדרגה אחת עם האל ולהשיג תוכנית זו בשלמותה: היא תיוותר תמיד "מעורפלת לעינינו הממצמצות".[30]

עשר שנים אחר פרסום המהדורה הראשונה של **השכל השמרני** הוטבל קירק לקתוליות. במהדורות הבאות של הספר הוא שינה את לשון הסעיף הראשון ברשימת עקרונות היסוד של השמרנות מ"אמונה ביד מכוונת אלוהית המושלת בחברה יחד עם המצפון" ל"אמונה בסדר טרנסצנדנטי או במכלול של חוק טבעי" - נוסח שהיה מקבל בוודאי גושפנקה מן התיאולוג הדומיניקני הגדול תומס אקווינס.[31] בכך יישר קירק קו עם חוגים קתוליים שראו בהתעוררות השמרנית הזדמנות פז להוכיח את הרלוונטיות האינטלקטואלית של מורשתם הדתית ואת תרומתם לחוסן הרוחני של האומה האמריקנית.[32] על רקע זה זכתה דוקטרינת החוק הטבעי התומיסטית לפריחה מחודשת, החל בסוף שנות הארבעים, במוסדות כמו אוניברסיטת נוטרדאם הקתולית באינדיאנה - בניצוחו של דיקן הפקולטה למשפטים קלרנס מאניון (Manion), לימים שדרן הרדיו השמרני הבולט באמריקה - ובקרב אינטלקטואלים בולטים כמו העיתונאי המהולל וולטר ליפמן (Lippmann) וחוקר מדע המדינה ג'ון האלוול (Hallowell). [33] האחרון, מרצה נערץ באוניברסיטת דיוק ומנחה עבודת המוסמך של ראסל קירק, האמין כי הליברליזם, הפוזיטיביזם והטוטליטריות נולדו מחטא קדמון אחד: ניתוק הפוליטיקה מן הטרנסצנדנטי. הדרך היחידה לתקן את החטא הזה היא לחזור ולאמץ את "הריאליזם הקלאסי", כלומר את המסורת

הפילוסופית המזהה את ה"ראוי" עם "האמיתי", תחת כנפיה של הדת הנוצרית. "רק באמצעות החזרה לאמונה באלוהים [..] יכולים האדם והחברה המודרנית להושיע עצמם מפני עריצות הרוע", הצהיר האלוול.[34]

האורתודוקסי הקיצוני ביותר מבין האינטלקטואלים המסורתניים של התקופה היה ללא ספק ריצ'רד ויבר (Weaver), מרצה לספרות מאוניברסיטת שיקגו. ויבר תיעב כל מה שקשור למודרניות ובעיקר את תרבות ההמונים העירונית, האטומיסטית והמנוכרת שתפסה את מקומן של הקהילות האורגניות המסורתיות. הוא קונן על ניצחון הצפון במלחמת האזרחים וטיפח נוסטלגיה לאורח החיים האגררי הישן וה"טבעי" יותר של הדרום, שבו גדל.[35] בדומה לאוסוולד שפנגלר ולפילוסופים של אסכולת פרנקפורט, גם ויבר היה פסימיסט תרבותי שהאמין כי הציוויליזציה המערבית גולשת במדרון לעבר תהומות הברבריות. הספר שעליו יצאה תהילתו, **לרעיונות יש השלכות** (*Ideas Have Consequences*), ראה אור ב-1948, בעיצומו של גל האופוריה ששטף את אמריקה אחרי תום מלחמת העולם השנייה.[36] ויבר לא היה שותף להלך הרוח האופטימי; היכן שאחרים ראו את אותות הקדמה, הוא הבחין בסממנים של ניוון ושקיעה. בספרו הוא הצביע על שורש הרעה ומקורן של כל הפתולוגיות האלה: הדוקטרינה המטפיזית של הנומינליזם.

בעיני היסטוריונים של הרעיונות, הפולמוס בין ההשקפות המתחרות של הנומינליזם והריאליזם, שהגיע לשיאו בימי הביניים, הוא פרשייה פילוסופית מעניינת שבישרה על הופעת הניצנים הראשונים של המודרניות.[37] מבחינתו של ויבר, מדובר בלא פחות מקטסטרופה היסטורית. הוא ביכה את המהלומה האנושה שספגה המטפיזיקה הריאליסטית מידי נומינליסטים, ובראשם הנזיר הפרנציסקני ויליאם מאוקאם, שטענו כי הכוללים (universals) - כלומר, קטגוריות כמו "ירקרקות" או "יופי", המציינות מאפיינים משותפים לקבוצות של פרטים - אינם ישים המתקיימים במציאות באורח בלתי תלוי, אלא מושגים מנטליים גרידא. לדברי ויבר, עמדה זו, המייחסת ממשות לפרטים לבדם, הביאה ל"ביטול המציאות הנתפסת על ידי האינטלקט לטובת המציאות הנתפסת על ידי החושים".[38] הנומינליזם קעקע את יסודות האמונה בסדר הטרנסצנדנטי ובכך חולל תאונת שרשרת אינטלקטואלית לאורך מאות שנים, שהמיטה על האדם המערבי סדרה של אסונות רוחניים - אמפיריציזם, נטורליזם, רלטיביזם, מטריאליזם, דרוויניזם, ביהביוריזם - ודרדרה אותו למעמד של דמוי-חיה מעורר סלידה.

מול הכוחות ההרסניים האלה, צאצאיה המפלצתיים של הכפירה הנומינליסטית, חייבים השמרנים להתייצב בקומה זקופה כמגיניו של הסדר המטפיזי הישן. במאמר שפרסם ב-1960 הגדיר ויבר את השמרן כ"ריאליסט המאמין כי לממשות יש תצורה שאינה תלויה ברצונו ובמאוייו [..] התצורה הזאת מורכבת לא רק מן העולם הגשמי אלא גם מן החוקים, העקרונות והכללים הרגולטיביים הרבים השולטים בהתנהגות האנושית".[39] **לרעיונות יש השלכות** מעורר רושם ברור שה"שמרנות" הזאת היא בעיקר ריאקציונרית. ויבר אינו מכחיש: "האיש המאמין באמת [...] חייב לטעון שהדברים בעלי הערך הגבוה ביותר אינם מושפעים ממהלך הזמן; שאם לא כן מושג האמת עצמו יהפוך לבלתי אפשרי. כאשר אנו מצהירים שבכוונתנו להשיב אידיאלים וערכים אבודים על כנם, אנו נושאים את עינינו לתחום אונטולוגי שבו לזמן אין כל משמעות".[40] בניגוד לקירק ולשמרנים הקתוליים, ויבר לא נקב במונח המפורש "חוק טבעי"; הוא הודה כי אין הוא מעוניין להשתמש בביטויים טעונים מבחינה דתית, העלולים להרחיק

חלק מן הקוראים.[41] אבל המסר האורתודוקסי היה חד וברור, והוא גם נקלט היטב. על אף השקפותיו הקיצוניות ומותו בטרם עת (ב-1963, בגיל 53 בלבד), שמור לוויבר מקום חשוב בפנתיאון השמרני בארצו. הביטוי "לרעיונות יש השלכות" אפילו הפך למטבע לשון פופולרית בזמן ממשל רייגן.[42]

ויבר, האלוול, קירק ומסורתנים אחרים הציגו עצמם כמתווכים בין הציבור האמריקני ובין המסורת השמרנית ה"ברקיאנית". בפועל, הם בראו מחדש את המסורת הזאת בצלמה ובדמותה של אורתודוקסיה שלתוכה יצקו מינונים נדיבים של מטפיזיקה נוצרית. הבעייתיות של המהלך הרוויזיוניסטי הזה לא נעלמה מעיני ליאו שטראוס, הוגה הדעות היהודי-גרמני מאוניברסיטת שיקגו. שטראוס היה שותף לחזונם הבסיסי של השמרנים האמריקנים ודיבר אף הוא בשבחי התפיסה הפילוסופית הקלאסית של "הנכון הטבעי" (natural right). ועם זאת, הוא לא ראה בברק בן ברית במאבק נגד תחלואי המודרניות. **בספרו הזכות הטבעית וההיסטוריה** (*Natural Right and History*),[43] שראה אור ב-1953, ייחד שטראוס לאבי השמרנות המודרנית דיון ביקורתי למדי (גם אם לא עוין), המציג את ברק כמי שחיזק בהתקפותיו על ה"ספקולטיזם" התיאורטי של הוגי הנאורות את המגמות האמפיריציסטיות במחשבה הפוליטית המודרנית, ובכך הרחיק אותה עוד כברת דרך ניכרת מחזונם של אפלטון ואריסטו. "העלאתה מחדש של ההבחנה בין התיאוריה למעשה קיבלה מראשיתה צורה חדשה בשל הספקנות כלפי המטפיזיקה התיאורטית, ספקנות שהגיעה לשיאה בהמעטת ערך התיאוריה לטובת המעשה [...] התיאוריה הפוליטית הפכה להבנת הדבר שאותו יצר המעשה, או הדבר הקיים בפועל, וחדלה להיות חיפוש אחר הדבר שראוי", כתב שטראוס.[44] הסתייגותו של ברק מפוליטיקה הנשענת על קני מידה טרנסצנדנטיים ערערה את "הבסיס האיתן היחיד של כל המאמצים לחרוג אל מעבר לאקטואלי".[45] לפיכך, אף שברק צידד ב"סופרי העת העתיקה הטובה" נגד "הפילוסופים הפריזאים" - ובכך הוא זוכה בהערכתו של שטראוס - "אסור שהתנגדותו הלוחמנית למהפכה הצרפתית תסתיר מפנינו את העובדה [...] (ש)הוא נזקק לאותו עיקרון בסיסי המצוי ביסודן של ההנחות המהפכניות".[46]

דבריו של שטראוס על ברק מובאים בהערת שוליים למאמר בשם "השמרנות כאידיאולוגיה" ("Conservatism as an Ideology") שפרסם סמואל הנטינגטון - לימים אבי התזה השנויה במחלוקת על "התנגשות הציוויליזציות" - בכתב העת הרשמי של החברה האמריקנית למדע המדינה ב-1957.[47] זהו מאמר פולמוסני חריף למדי המותח ביקורת נוקבת על "השמרנים החדשים" בארצות הברית, ובעיקר על קירק, ומפקפק בשמרנותם. שמרנות אמיתית, הסביר הנטינגטון, "חסרה מה שאפשר לכנות אידיאל מהותי".[48] בכך היא נבדלת בבירור מאידיאולוגיות המקדמות חזון כלשהו בדבר צורת הארגון הפוליטי הראויה של החברה. אידיאולוגיות לא שמרניות, כדוגמת הקומוניזם, הפשיזם או הליברליזם, משקיפות על המציאות הפוליטית מנקודת מבט טרנסצנדנטית ופרפקציוניסטית. בגלל הפער הבלתי נמנע בין הרצוי למצוי, הן נוטות לשפוט את הסדר הקיים לחומרה. השמרנות, לעומתן, היא אידיאולוגיה מצבית. אין לה עניין בקידום עקרונות מופשטים אלא בהגנה על מוסדות ממשיים ומתפקדים. האמונה בנחיצות המוסדות האלה, פגומים ורחוקים משלמות ככל שיהיו, היא שמניעה את השמרנים לשלול שינויים רדיקליים ולצדד "בכל מתכונת יציבה של ממשל", נגד "כל מיזם שמעולם לא נוסה".[49]

על יסוד הניתוח הזה, שהנטינגטון גיבה בטיעוניו של שטראוס, ברי ש"מאמציהם של פובליציסטים בני זמננו כמו ראסל קירק להצטייר כשמרנים ובה בעת לקדם משפט טבעי אוניברסלי לוקים בחוסר עקביות".[50] התעלמותם של פובליציסטים אלו מן הרוח האנטי-מטפיזית של ההגות הברקיאנית מעמידה בספק את שמרנותם. הנטינגטון מצא גם טעם לפגם במאמציהם של "השמרנים החדשים" להרכיב לעצמם מסורת אינטלקטואלית מן הגורן ומן היקב - ניסיון "תפל וחסר תוחלת", בלשונו, המעיד על חוסר ביטחון. "הם מבקשים לשמר מסורת אינטלקטואלית דמיונית במקום את המוסדות הקיימים בפועל", כתב הנטינגטון בלעג. "אם הם היו שמרנים אמיתיים, הממהרים לצאת להגנתו של מוסד או להגנתה של החברה מפני איום ממשי ומיידי, לא היה להם צורך מיוחד בתעודת יוחסין שמרנית".[51]

♦

הנטינגטון צדק רק חלקית. אם השמרנות האמריקנית הייתה למן ההתחלה הרבה יותר אורתודוקסית מאשר שמרנית, הדבר נבע במידה רבה גם מן האיום הממשי והמיידי שהדריך את מנוחתה. האיום הזה היה הקומוניזם, ומה שהפך אותו למבהיל במיוחד בעיני השמרנים היה אופיו האידיאולוגי - הסכנה שנשקפה ממנו לא רק לקיומה הפיזי של אמריקה אלא גם לערכיה, למסורתה, לזהותה הייחודית. האמונה כי המלחמה באויב הטוטלי מחייבת את החברה האמריקנית להתגייסות טוטלית, בגוף וברוח, הולידה את התנועה השמרנית וקבעה את ייעודה: לשמש ככוח חלוץ במסע צלב אידיאולוגי.

מסע צלב אינו יוצא לדרך ללא מטיפים מלאי להט דתי ומוסרי, המעירים את הציבור משאננותו ומחדירים בו את יראת האל. המטיפים שקראו את הימין האמריקני לדגל בשנות החמישים היו משכנעים במיוחד, בין היתר משום שהיכרותם עם הצד השני הייתה אישית ואינטימית. רבים מהם נמנו בעבר עם תומכי הקומוניזם הסובייטי; חלקם אפילו פעלו בשירותו.

העיתונאי, הסופר והמחזאי ויטאקר צ'יימברס (Chambers) היה אולי הבולט במתריעים בשער, וההיסטוריה האישית שלו רק הוסיפה משנה תוקף לאזהרותיו. צ'יימברס, שנשבה בצעירותו בקסמי הקומוניזם, החליט לתרום את חלקו למאבק המהפכני באמצעות ריגול עבור ברית המועצות. הוא גויס כבלדר לתא מחתרתי ("קבוצת וֶר") שפעל בוושינגטון והעביר לשגרירות הסובייטית חומרים חסויים מאלג'ר היס, פקיד בכיר במנגנוני הניו דיל. ואולם בסוף שנות השלושים, לאחר שהידיעות על פשעי הסטאליניזם הגיעו לאוזניו, צ'יימברס התפכח, עזב את המפלגה הקומוניסטית והצטרף למערכת השבועון **טיים**. לצערו, ניסיונותיו להסב את תשומת ליבו של האף-בי-איי לקבוצת וֶר נפלו על אוזניים אטומות. רק ב-1948, עם התגברות החששות מפני חתרנות קומוניסטית, נקרא צ'יימברס להעיד בפני ועדת בית הנבחרים לפעילות אנטי-אמריקנית ולמסור לה מידע על קשריו עם היס ועם סוכנים נוספים. באותה עת כבר התברג אלג'ר היס בצמרת הממסד הפוליטי: הוא השתתף במשלחת האמריקנית לוועידת יאלטה ב-1945, סייע בניסוח כתב האמנה של האו"ם, ומ-1946 כיהן כנשיא קרן קרנגי לשלום עולמי. ההאשמות שהטיח בו צ'יימברס חוללו טלטלה ציבורית עזה. היס מיהר להופיע אף הוא בפני הוועדה

ולהכחיש בתוקף את הדברים, אך מסמכים מסווגים שחשף צ'יימברס הביאו להעמדתו לדין. הוא לא הואשם בריגול - בגלל תום תקופת ההתיישנות על פשע זה - אלא בעדות שקר, ולאחר שהורשע נשלח לרצות חמש שנים בכלא.[52]

לעימות הדרמטי בין צ'יימברס להיס היו שלוש תוצאות מיידיות: הוא תדלק את הפאניקה מפני חדירה קומוניסטית לצמרת הממשל האמריקני, הזניק את הקריירה הציבורית של חבר ועדת בית הנבחרים לפעילות אנטי-אמריקנית, הפוליטיקאי הצעיר והמבטיח ריצ'רד ניקסון, והפך את המרגל אכול החרטה לגיבורם של השמרנים. בחיבור האוטוביוגרפי **עד** (*Witness*), שראה אור בשנת 1952, סיפר צ'יימברס לקוראים כי אימץ את הקומוניזם מפני שהאמין בכל ליבו כי בכוחה של אידיאולוגיה זו להושיע את הציוויליזציה המערבית מפני קריסה. בסופו של דבר התחוור לו כי ההפך הוא הנכון: התרופה הייתה גרועה מן המחלה. הוא גילה, לדבריו, את האמונה באלוהים, שנטישתה - כך הבין - עומדת ביסוד המשבר הרוחני שהמערב מצוי בו. כמו ויבר, גם צ'יימברס היה פסימי מאוד. הוא הגיע למסקנה שהעולם החופשי חסר את תעצומות הנפש הנחוצות כדי לגבור על דת פוליטית חילונית כדוגמת הקומוניזם. "חברות אנושיות, כמו בני אדם, חיות מכוח האמונה וגוועות כאשר האמונה גוועת", כתב בהקדמה לספר. "מה שעמד על הפרק במקרה של היס היה השאלה אם החברה החולה הזאת, שאנו מכנים בשם 'הציוויליזציה המערבית', יכולה עדיין, בהגיעה אל הקצה, להעמיד מתוכה אדם שמאמין בה עד כדי כך שיהיה נכון לוותר למענה על הדברים שבני אנוש מוקירים, ובכלל זה על חייו".[53] אתוס ליברלי חילוני אינו יכול לעורר רוח הקרבה כזאת; הישועה תצמח רק מדת אמיתית. "התשובה האפשרית היחידה לאתגר הקומוניסטי: אמונה באלוהים או אמונה באדם?", כתב צ'יימברס, "היא קריאת התיגר: אמונה באלוהים".[54]

עד הותיר רושם עצום על שמרנים אמריקנים. הם ראו בצ'יימברס מעין פאולוס מודרני: סוכן אויב לשעבר, שעבר קונברסיה אישית עמוקה והפך למופת של צלילות מוסרית ורוחנית. אחד מקוראיו הנלהבים ביותר של הספר היה ויליאם פ' באקלי ג'וניור, צעיר קתולי ממוצא אירי, בן לאב שצבר הון רב בעסקי הנפט ובוגר אוניברסיטת העילית ייל. באקלי השאפתן, חריף המחשבה וחד הלשון כבר הפגין מחויבות ולהיטות פטריוטית כשהתנדב לשמש כמודיע עבור האף-בי-איי בין כותלי האקדמיה וכשעבד, במשך שנתיים, בשירות הסי-איי-איי. ב-1951, בגיל 26 בלבד, הוא פרסם ספר מעורר מחלוקת, **אלוהים ואדם בְּייל** (*God and Man at Yale*), שבו הצליף במוסד האקדמי היוקרתי בטענה שזנח את "האורתודוקסיה של הערכים" שברוחה הוקם. הסגל האקדמי בייל מחדיר תורות קולקטיביסטיות ואתיאיסטיות לקודקודיהם של הסטודנטים, קבל באקלי, בעוד ההנהלה יושבת בחיבוק ידיים ומניחה לו לעשות כרצונו. בשם "הדעה הקדומה" של החופש האקדמי, ייל מעלה בשליחותה החינוכית ובאידיאלים הנוצריים שעמדו לנגד עיני מייסדיה. לבגידה כזאת יכול להיות רק מענה הולם אחד: פיטורים לאלתר של המרצים הסוררים.[55]

אלוהים ואדם בְּייל נחשב לטקסט מכונן של התנועה השמרנית באמריקה. הוא סימן מטרה שהימין יחזור ויתקוף לאורך העשורים הבאים: האקדמיה השמאלנית. בספרו הראשון טמן באקלי את הזרעים שמהם יצמח גם ארגון "אם תרצו".

כמו שמרנים אחרים, באקלי הגדיר עצמו בעיקר באמצעות האויבים שהוקיע - והאויב העיקרי היה הקומוניזם. מתוך שכנוע פנימי עמוק כי אמריקה נתונה תחת מתקפה בוגדנית מבית, באקלי קידם בברכה את קמפיין ציד המכשפות של ג'וזף מקארתי, וב-1954 הגדיל לעשות ופרסם עם ברנט בוזל (Bozell) - גיסו, חברו הקרוב מימי הלימודים וקתולי אדוק ממנו - כתב הגנה על הסנאטור מוויסקונסין. ספרם, **מקארתי ואויביו** (*McCarthy and His Enemies*), אמנם הכיל גם דברי ביקורת על סגנונו הצעקני של הפוליטיקאי השנוי במחלוקת, אבל גישתם הכללית של המחברים כלפי האיש ופועלו הייתה אוהדת. על פי באקלי ובוזל, מקארתי היה "אחד מקומץ נביאים - תנועת רזיסטנס אמריקנית - שניסו להזהיר את האומה מפני האיום הקומוניסטי". למרות מעידות פה ושם, המקארתיזם הוא ביסודו תופעה בריאה מבחינה פוליטית; כל חברה חפצת חיים חייבת לצופף שורות כדי לסכל חתרנות פנימית, גם במחיר הפגיעה בזכויות האזרח של חלק מחבריה. מבקריו של מקארתי חושבים לתומם כי הם מתייצבים להגנת הדמוקרטיה, אך בפועל הם רק מחבלים בחוסנה הפנימי של החברה האמריקנית. "יום אחד", כתבו באקלי ובוזל, "סבלנותה של אמריקה תגיע לקיצה ואנחנו ננחית מהלומה על הליברלים - לא מפני שהם בוגדניים כמו הקומוניסטים, אלא משום שנגיע למסקנה [..] שהם שוגים בתחזיותיהם, כוזבים בניתוחיהם, טועים בעצותיהם, וכתוצאה מפעולותיהם הם מזיקים לאומה".[56] למורת רוחו של באקלי, **מקארתי ואויביו** יצא לאור כשהכוכב של גיבורו כבר החל לדעוך בעקבות ההתכתשות המשפטית בינו ובין הצבא האמריקני. התנכרותו של ממשל אייזנהאואר לטריבון העממי של המלחמה בקומוניזם הוכיחה, בעיני באקלי, שהממסד הרפובליקני המתון פשוט אינו מחויב דיו למאבק נגד אויבי העולם החופשי; על השמרנים להתייצב אפוא בקו הראשון של המערכה ולשמש דוגמה לאחרים.

ה**נשיונל רוויו** בא לעולם כדי למלא את השליחות הזאת. הוא לא הופיע בחלל ריק: פרסומים כמו **פרימן** (*Freeman*), **אמריקן מרקורי** (*American Mercury*) **ויומן איוונטס** (*Human Events*) כבר סיפקו אכסניות עיתונאיות לפובליציסטיקה ימנית. אולם באקלי גמר אומר להקים כתב עת מסוג חדש: שבועון שישמש תמונת מראה שמרנית של מגזינים פרוגרסיביים כדוגמת ה**ניו ריפבליק** (*The New Republic*) וה**ניישן** (*The Nation*). יחד עם ויליאם שלאם (Schlamm), יהודי יליד וינה ועורך ב**פרימן**, החל באקלי לגייס תרומות לפרויקט. הצהרת הכוונות שניסחו השניים הבהירה איזו דמות תהיה לבמה שביקשו לייסד: "אמצע הדרך, בבחינת אמצע הדרך, מעורר שאט נפש מבחינה פוליטית, אינטלקטואלית ומוסרית", הכריזו באקלי ושלאם, והבהירו שכתב העת ימליץ על קווי מדיניות המבוססים על "עקרונות נכונים" ולא על סקרי פופולריות או על רתיעה ממחלוקת.[57]

הדבקות הבלתי מתפשרת בעקרונות והזלזול בפוליטיקה של הקונצנזוס אכן הפכו למאפיינים בולטים של ה**נשיונל רוויו**, שהחל לצאת לאור ב-19 בנובמבר 1955, ושל התנועה השמרנית שתתגבש סביבו. אם המאפיינים האלה אינם נשמעים כמו מתכון שמרני קלאסי, הרי זה משום שהיו מעט מאד שמרנים קלאסיים בחוגו של באקלי, והוא עצמו לא היה אחד מהם. חבורת העורכים והכותבים שגייס הייתה מורכבת בעיקר מאידיאולוגים. חלק ניכר מהם היו קומוניסטים לשעבר, שדילגו בזינוק נחשוני מן הקצה האחד של המפה הפוליטית לקצה האחר: פרנק מאייר (Meyer), ג'יימס ברנהאם (Burnham), וילמור קנדל (Kendall), ג'ון דוס פאסוס (Dos Passos), ואפילו מקס איסטמן (Eastman), יקיר השמאל הרדיקלי בארצות הברית לפני מלחמת העולם הראשונה ומקורבו לשעבר של לאון טרוצקי.

האינטלקטואלים האלה אולי זנחו את החלומות המהפכניים, אך האש הרדיקלית הישנה עדיין בערה בקרבם. כמו צ'יימברס (שהצטרף למערכת ה**רוויו** ב-1957), גם הם קראו לאמריקה לענות לקנאות הקומוניסטית בקנאות משלה, ותלו את חולשתה בקוצר הרואי וברכרוכיות הליברלית של מקבלי ההחלטות בוושינגטון. יוג'ין ליונס (Lyons), פובליציסט שנרפא מהשקפותיו הסוציאליסטיות בעקבות שליחות עיתונאית ממושכת בברית המועצות, הדגיש מה מוטל על הכף: "ברגע שנקבל, אפילו באופן עקיף, את ההנחה שהמלחמה הקרה היא לא יותר ממאבק כוחות בסגנון הישן, ניוותר חסרי הגנה מבחינה רוחנית ונערטל את העימות מן המשמעויות האידיאולוגיות העומדות בשורש ההתנגדות לקומוניזם מחוץ לגוש הסובייטי ובתוכו".[58] ג'יימס ברנהאם, תיאורטיקן טרוצקיסטי שהפך לנביא זעם אנטי-קומוניסטי, קונן על "התאבדות המערב" והפנה אצבע מאשימה אל הליברליזם המודרני, "שאינו מציע לאדם הפשוט שום מניעים משכנעים לסבל אישי, להקרבה ולמוות". אם המערב עדיין חפץ חיים, עליו לחדול מן ההתבוססות ברגשי אשמה ובספקות עצמיים; עליו לחזור ולאמץ את האמונה "שהציוויליזציה המערבית נבדלת מציוויליזציות ולא-ציוויליזציות אחרות ועולה עליהן" ולהפגין "נכונות מחודשת, הנתמכת באמונה זו, להשתמש בכוחו הכביר" נגד המאיימים עליו.[59]

סגנונו הקודר של ברנהאם ותחזיותיו המבהילות עוררו עליו את לעגו של ההיסטוריון הפרוגרסיבי ארתור שלזינגר (Schlesinger), שכינה אותו "אדם הנתון באפוקליפסות תמידיות".[60] שלזינגר ומבקרים ליברלים אחרים הבחינו בקווי הדמיון בין התנועה השמרנית ובין המהפכנים משמאל שהיא עצמה תקפה בחמת זעם - נטייה לחשוב במונחים אבסולוטיים, מסירות מוחלטת לאידיאולוגיה והשקפת עולם מָניכֶאית, הקוראת למלחמה כוללת של בני אור בבני חושך. בדומה לבולשביקים שנואי נפשם, גם השמרנים האמריקנים ראו עצמם כמי שנלחמים בשתי חזיתות: נגד האויב הקומוניסטי מחוץ ונגד השמאל הליברלי מבית.

ויליאם פ' באקלי הוביל את המלחמה הזאת כ"סנדק" של התנועה השמרנית וכפנים הציבוריות שלה. נוסף על עריכת ה**נשיונל רוויו** במשך 35 שנים הוא גם הגיש תוכנית ראיונות טלוויזיונית, "בקו האש" ("In the Firing Line"), ששודרה מ-1966 ועד 1999 והפכה אותו לפרסונה תקשורתית מוכרת. באקלי זרח באור הזרקורים, אבל מבחינה אינטלקטואלית היה יותר מובל ממוביל. הוא הושפע מאוד מרעיונותיהם של צ'יימברס, קירק, מאייר וברנהאם, אך דומה שאיש לא הותיר עליו חותם עמוק יותר (לפחות בתחילת דרכו) מן המנטור שלו מימי האוניברסיטה, וילמור קנדל.

הספרים המוקדשים להיסטוריה של התנועה השמרנית באמריקה מציגים את קנדל כאדם בעל אישיות סוערת, שהסתכסך עם כל מכריו ונטה להרס עצמי.[61] ועם זאת, הוא היה גם אינטלקטואל מבריק ומקורי שלימד את באקלי שיעורים יקרי ערך בתיאוריה ובאסטרטגיה פוליטית ושביטא בגלוי, ללא רתיעה, את ההיבטים הרדיקליים והמיליטנטיים ביותר של התנועה השמרנית באמריקה. כמו רבים מעמיתיו ב**נשיונל רוויו**, קנדל נטש את הקיצוניות השמאלית לטובת קיצוניות ימנית מבלי לעצור לחניית ביניים במרכז הפוליטי. הוא צידד בהתלהבות במקארתי, ולא חזר בו מעמדה זו גם כאשר דעת הקהל פנתה נגד המקארתיזם. לחופש הביטוי ממילא לא היה ערך רב בעיניו. בניגוד לקירק (שבו זלזל), קנדל היה חסיד האורתודוקסיה מבלי להיות אורתודוקסי בעצמו: יותר משהאמין באלוהים או בעקרונות אבסולוטיים, הוא בז לאידיאל הליברלי של "החברה החופשית" וראה בו מרשם לאסון. קהילה

אורתודוקסית בריאה, הדגיש, לא תשתיק בברוטליות קולות דיסידנטיים, אבל גם לא תרפד את דרכם לעמדות השפעה. מי שיעז לחרוג מן השורה "צריך לצפות שיוצבו בפניו מחסומים; ואל לו להתפלא אם יענישו אותו, לפחות בטווח הזמן הקצר, באמצעות שלילת דברים מסוימים ממנו". סנקציות כאלה הן חלק מן המשחק הדמוקרטי; הניצחון במאבק על השליטה בדעת הקהל נקנה בדם, יזע ודמעות, לא בנהי ובבכי על אפליה וסתימת פיות.[62]

קנדל חזר והדגיש שהפוליטיקה האמריקנית איננה מועדון דיבייטינג אלא שדה קרב. בקורס שהעביר באוניברסיטת ג'ורג'טאון באביב 1962 תיאר את המחלוקת בין הימין לשמאל כ"קו חזית" (battle line) החוצה את הנוף הפוליטי לכל אורכו. בהמולת הלחימה, חתירה לקונצנזוס אינה באה בחשבון; כל אחד מן המחנות חותר להבסת יריבו, ולעת עתה הליברלים נהנים מעליונות ברורה. הם מסתערים על יריביהם ככוח נחוש וממושמע המקבל הוראות מפיקוד מרכזי, בעוד השמרנים מתבצרים בכיסי התנגדות מנותקים זה מזה מבלי שיהיו מודעים לכך שהם נתונים תחת מתקפה כוללת ומתואמת. היוצרות יתהפכו, צפה קנדל, רק כאשר הימין ישכיל ללכד את גייסותיו ולשגרם למתקפת נגד מסיבית בשם מטרה משותפת.[63]

המהפך הפוליטי שקנדל חזה היה עדיין רחוק ממימוש, אבל בתחילת שנות השישים התנועה השמרנית כבר נקטה צעדים מעשיים כדי להחישו. באקלי וחוגו הבינו שלא די בפרסום טקסטים מצליפים כדי לקעקע את ההגמוניה הפרוגרסיבית; הם רצו לתרגם את הרעיונות לשפת המעשים. חבירתם לבארי גולדווטר (Goldwater), סנאטור שאפתן מאריזונה, הפיחה רוח במפרשיהם. בנאום שנשא בוועידה הלאומית של המפלגה הרפובליקנית ביולי 1960 פנה גולדווטר לצירים שצידדו בו והמריץ אותם לפעולה. "הבה נתחיל לגדל שמרנים", אמר. "אם אנחנו רוצים לשוב וליטול לידינו את המפלגה - ואני חושב שנעשה זאת ביום מן הימים - הבה נתחיל לעבוד".[64]

התנועה השמרנית נענתה לקריאה. הפרק האקטיביסטי בתולדות השמרנות האמריקנית החל, רשמית, בספטמבר 1960. כתשעים סטודנטים מכל רחבי ארצות הברית, רבים מהם בוגרים משופשפים של מלחמות קמפוסים, נקהלו ובאו לאחוזתו של באקלי בעיירה שרון בקונטיקט כדי ליטול חלק באירוע ההשקה של הארגון "אמריקנים צעירים למען החירות" (Young Americans for Freedom). במעמד החגיגי החליטו הנוכחים לפרסם הצהרת עקרונות שתשמש להם כמצע. הטקסט נוסח בידי עיתונאי צעיר בשם מדפורד סטנטון אוונס (Stanton Evans), בסיוע רעייתו של ראסל קירק, ונפתח במילים: "בעת זו של משבר מוסרי ופוליטי, צעירי אמריקה נושאים באחריות לאישורן של אמיתות נצחיות מסוימות". בין "האמיתות הנצחיות" ו"הערכים הטרנסצנדנטיים" שמנתה ההצהרה נכללו החירויות הפוליטיות והכלכליות הבסיסיות, הכרה בעליונותה של כלכלת השוק על פני כל שיטה אחרת, והטענה ש"כוחותיו של הקומוניזם הבינלאומי הם, ברגע זה, האיום הגדול ביותר על החירויות האלה".[65]

למרות תמציתיותה ופשטנותה, ואולי הודות להן, "הצהרת שרון" הפכה למסמך יסוד של השמרנות האמריקנית. מתכונתה הדוגמטית של ההצהרה שיקפה היטב את רוחה האורתודוקסית של התנועה השמרנית והעניקה השראה לפעיליה. ויליאם באקלי היה נרגש מאוד בעקבות האירוע שנערך באחוזתו. "לפני עשר שנים", הודה לאחר מכן, "המאבק נראה כה ארוך, כה אינסופי, עד שלא העזנו לחלום על

ניצחון". המפגש עם השמרנים הצעירים עורר בו פרץ של אופטימיות. "ההבדל שראינו בגישה הפסיכולוגית הוא עצום", דיווח בהתרוממות רוח, וסיפר כי התרשם במיוחד מ"תיאבונם לכוח" של חותמי ההצהרה.[66] ואמנם, התיאבון הזה לכוח - לא כוח לשמו, המשרת אינטרסים אנוכיים, אלא כוח פוליטי בשירות אידיאולוגיה בלתי מתפשרת - יאפשר לשמרנים לתפוס עמדת הובלה בפוליטיקה האמריקנית ויביאם, בראשית בשנות השמונים, לבית הלבן עצמו. למרבה האירוניה, דרכם אל המיינסטרים של החיים הציבוריים ואל מסדרונות השררה לא תהפוך אותם לשמרניים יותר. השלטון שעליו לא העזו לחלום בימיו הראשונים של ה**נשיונל רוויו** ייפול בחלקם בסופו של דבר, אך גם יחשוף עד כמה אין הם מוכנים למלאכת השלטון עצמה.

♦

בניגוד לשמרנים האמריקנים בשנות החמישים והשישים, השמרנים הישראלים כבר נהנים מהגמוניה פוליטית. זה עשור, ונכון לזמן כתיבת הדברים האלה, שולטת בישראל ממשלת ימין בראשות בנימין נתניהו - פוליטיקאי הנתפס בעיני תומכיו כשמרן מובהק. שרי ימין כדוגמת איילת שקד, נפתלי בנט, יריב לוין ובצלאל סמוטריץ' מנופפים ללא הרף בדגל השמרנות. ועם זאת, למרות קרבתה לשלטון, התנועה השמרנית בישראל מציגה עצמה כאוונגרד אינטלקטואלי הנלחם מלחמה אידיאולוגית הירואית מול איום אפוקליפטי - ממש כמו התנועה השמרנית באמריקה לפני שבעה עשורים.

אופיו של האיום השתנה, כמובן, בפרק הזמן שחלף מאז אמצע המאה שעברה. הקומוניזם הרי כבר אינו רלוונטי; שלושה עשורים חלפו מאז קריסת הגוש הסובייטי, והאידיאולוגיה המהפכנית שזעזעה את אמות הסיפים של העולם החופשי היא לא יותר מזיכרון רע. ובכל זאת, חוגים שמרניים חשים כי סכנה חדשה מרחפת מעל "הציוויליזציה היהודית-נוצרית". את מקומו של הקומוניזם כהתגלמות הרעיונית של כוחות התוהו תפס, בתודעתם, דמון אחר: הפוסטמודרניזם.

לכאורה, אין בכלל מקום להשוואה בין האיזמים. הקומוניזם היה לא רק השקפה רדיקלית, אלא גם כוח פוליטי וצבאי שמשל בברוטליות במאות מיליוני בני אדם, הפיל משטרים, ניהל מלחמות עקובות מדם והחזיק בארסנל נשק גרעיני. הפוסטמודרניזם הוא בסך הכול טרנד אינטלקטואלי שהגיע לשיאו בסוף המאה הקודמת, והצטיין בעיקר בערפולו התיאורטי ובנזילותו המושגית. הוא לא טיפח חלומות על הגמוניה גלובלית, ואפילו בימי תפארתו - שחלפו מזמן - הוא חלש לכל היותר על כמה מחלקות באקדמיה. הקומוניזם היה השקפת עולם טוטלית שאינה סובלת ספקות; הפוסטמודרניזם הוא השקפת עולם ספקנית שאינה סובלת טוטליות. יש לא מעט סיבות להתנגד להשקפה כזאת ולמתוח עליה ביקורת, אבל מה כבר יש בה שיכול לעורר פאניקה של ממש?

מתברר שלא מעט. בדמיון הימני, הפוסטמודרניזם הפך לרוח הבלהות הרודפת את העולם המערבי. הרוח הזאת מהלכת אימים בעיקר על מנהיגות הציבור הדתי-לאומי, המרבה לדבר בגנותה (הרב שג"ר המנוח הוא חריג בולט, גם אם לא יחיד[67]) ולקונן על תוצאותיה. אין טעם לברר עד כמה טרחו המתבטאים בנושא להתעמק בכתביהם של ז'אן פרנסואה ליוטאר או ריצ'רד רורטי. רובם משתמש במונח "פוסטמודרניזם" כמין מושג מטרייה הכורך יחדיו שלל מרעין בישין: פוליטיקה של זהויות, רלטיביזם

מוסרי, שוויון מגדרי, מיניות אלטרנטיבית, "מרקסיזם תרבותי" וכן הלאה. מה שהופך את התופעות ה"פוסטמודרניסטיות" האלה ואת חסידיהן ה"פרוגרסיביים" (המונחים משמשים בדרך כלל בערבוביה, ללא הקפדה יתרה על דקויות תיאורטיות) למאיימים כל כך מבחינת הציונות הדתית הוא השפעתם המערערת על תפיסות מוסריות וחינוכית, על הזהות הלאומית, על החברה הקהילתית, על טוהר המשפחה, על המיניות ה"טבעית" ואפילו על מושג האמת. בכל מקום זורע ה"פוסטמודרניזם" מבוכה ופקפוק, מפורר מחיצות, מוחק הבדלים, מקעקע מוסכמות והופך סדרי עולם.

חשוב להבין מדוע הציונות הדתית מגיבה בחרדה כזאת לאיום הפוסטמודרניסטי. למתבונן מן החוץ, תגובתם הרי נראית מוגזמת לחלוטין. הציבור החילוני - גם החלק המסורתי והשמרני שבו - אינו מוטרד באותה מידה מ"סכנות רוחניות", והציבור החרדי אדיש לתופעה כל עוד אינה מחלחלת לתוך עולמו המסוגר-יחסית ואינה משפיעה על אורחות חייו. ציבור חובשי הכיפות הסרוגות, לעומת זאת, מעורה מאוד בחברה הישראלית ומייעד לעצמו תפקיד מוביל בה. דא עקא, ה"פוסטמודרניזם" הופך את החברה הזאת לסביבה רדיואקטיבית מבחינה מוסרית, מבחינתו, ומקשה עליו להשתלב בה. הרב צבי ישראל טאו, נשיא ישיבת הר המור והדמות הבכירה בזרם החרד"לי, משוכנע כי לא מדובר בהתפתחות סטיכית או בתאונה היסטורית אלא במזימה אנטי-יהודית מכוונת, המסתייעת בחתרנים מבית. הוא מזהיר מפני "מהלך עקיב ומתמשך לשינוי צביונה של המדינה והחברה על ידי החדרת תפיסות פוסטמודרניות".[68] "התופעה שעימה אנו מתמודדים היא חמורה מאוד", מזדעק הרב טאו. "יש כאן ניסיון לגנוב את לב העם ולשנות את ערכי היסוד שלו ואף את ערכי העולם האנושי כולו; לבצע טרנספורמציה בנפש העם, ברוחו, במושגיו, בערכי חייו, בערכי המוסר והתרבות הבסיסיים ביותר שלו".[69] וילמור קנדל היה מבין בוודאי לליבו של הרב. הרי גם הוא התריע, בזמנו, מפני שאיפתם של סוכנים זרים "להטות את רוחו של עם שלם ממערכת אחת של אמונות למערכת אחרת", תוך שימוש "באליטה של המדינה שהם מבקשים לחתור תחתיה". קנדל, שכתב דוחות על לוחמה פסיכולוגית עבור הסי-איי-איי, הסביר כי ההשתלטות העוינת על התודעה מתחילה "במורים, במדענים, במרצים, באמנים. אם אפשר להמיר אותם, אפשר לסמוך עליהם שיפתחו בכוח את כל שאר הדלתות, ובדרך זו יחדירו את ההשפעה הקומוניסטית לכל תחומי החיים".[70]

הרב חיים נבון, פובליציסט דתי-לאומי בולט ומחבר הספר **מכים שורשים: ביקורת יהודית על הפירוק הפוסטמודרני**, נוקט גישה מאופקת יותר מן הרב טאו ואינו ממהר לייחס כוונות זדון לתלמידיהם של פוקו ודרידה.[71] ועם זאת, הוא חושש שרעיונותיהם של ההוגים הפוסטמודרניסטים, המעודדים מה שמכונה בפיו "בחרנות מפרקת" - ההתייחסות לזהויות כאל הבניות חברתיות שרירותיות, שאפשר להתנער מעולן - יגרמו להידלדלות כוחות החיים הקולקטיביים של התרבות או האומה ויובילו גם להכחדה פיזית. "בכל מדינה שהתפיסה הפוסטמודרנית שלטת בה, אין ילדים. אין ילדים זה אין עתיד. הבחירה בילדים היא בחירה בעתיד ובשייכות. המצב היום בחברה המערבית מזכיר את תיאורי האימפריה הרומית במאות השנים האחרונות לקיומה, חברה שהלכה והתפרקה והתנוונה עד שהברברים פשוט כבשו אותה", אומר נבון. "אני חרד לחברה הישראלית ולשרידותה כי אנחנו באותו כיוון. חברה שאין בה שום זהות תרבותית-ערכית ברורה, פשוט תתפרק ומשהו אחר יירש אותה. כך קרה לציוויליזציות בעבר. זו חברה שקוראים את בניה לדגל, ואיש אינו בא".[72]

למקרא התחזיות המבהילות האלה, אי-אפשר שלא להיזכר בנבואות הזעם שהשמיעו ריצ'רד ויבר, ויטאקר צ'יימברס וג'יימס ברנהאם על שקיעת המערב בגין הליברליזם, האתיאיזם והספקנות ועל המפלה שינחל לבסוף מידי הקומוניזם. כמו הוגי הדעות המסורתנים והאינטלקטואלים האנטי-קומוניסטים שיצאו להגנתה של אמריקה מפני המוטציות המתועבות של המודרניות, כך מנהיגי הציונות הדתית ומחנכיה מאמינים כי מחובתם להתייצב בקו הראשון של המערכה נגד הסטרא אחרא הפוסטמודרניסטי. "לא סוד הוא שבארץ מתחוללת מלחמת תרבות קשה", אומר הרב יגאל לוינשטיין, ראש המכינה הקדם-צבאית בני דוד בעלי. "העולם הפרוגרסיבי מקדם תפיסות פוסטמודרניות ופוסט-מגדריות שלפיהן אין אמת ואין טבע, אין זהות לאומית או משפחתית שצריך להגן עליה. מול זה ניצבת הציונות הדתית שאמורה לתת קול לרוב החברה הישראלית, שהיא שמרנית ומסורתית".[73]

הרצון לחלץ את החברה הישראלית מציפורני ה"פוסטמודרניזם" הוא כוח מניע מרכזי מאחורי פעילותה של התנועה השמרנית בישראל בעשור האחרון. תנועה זו היא במידה רבה פרויקט דתי-לאומי; אף שמעורבות בה גם דמויות חילוניות, אי-אפשר לטעות בזהותה המגזרית. עיתונאים שנכחו בכנס השמרנות העירו כי קשה היה למצוא פדחות חשופות בקרב היושבים בקהל, וספק רב אם מי ממנויי **השילוח** אינו נמנה גם עם קוראי **מקור ראשון**.

דברים שכתב עמיעד כהן, מנכ"ל קרן תקווה בישראל ויוצא מכינת בני דוד, בביטאון התנועה השמרנית **השילוח** שופכים אור על המוטיבציה העומדת מאחורי הפרויקט. במאמר שפרסם בספטמבר 2019 תחת הכותרת "לא מחנכים בפוליטיקה" תבע כהן מן הציונות הדתית לערוך חשבון נפש לנוכח כישלונותיה האלקטורליים במערכות הבחירות האחרונות. לדבריו, "שנים רבות מתעקש הציבור הדתי-לאומי לנסות להנחיל את ערכיו באמצעות מנגנונים לאומיים, דוגמת הרבנות הראשית, מערכת החינוך או צה"ל; אלא שניסיון זה, שיש בו יסוד מובנה של כפייה, אינו מחבר את הציבור לתפיסת העולם הדתית-לאומית אלא דווקא מרחיק אותו הימנה". הציונות הדתית לא תשיג את מטרותיה באמצעות הפעלת סמכות מדינתית, מזהיר כהן. עליה להתרכז בפעילות הסברתית וחינוכית, מתוך הבנה ש"ערכיה [..] צריכים לחלחל דרך החברה האזרחית". הציבור הדתי-לאומי זקוק לכוח פוליטי רק כדי "לדרוש את פתיחת שוק הרעיונות, את הוצאת מנגנוני הכפייה ממנו, ומתוך כך להציע בשוק זה את מרכולתו הרוחנית."[74]

המרכולת הרוחנית שמציעה קרן תקווה בישראל אכן נושאת את חותמה המובהק של האורתודוקסיה הדתית-לאומית, אבל היא משווקת תחת התווית "שמרנות".[75] בסופו של דבר, הקמפיין הזה מכוון לפלח שוק גדול יותר מציבור חובשי הכיפות הסרוגות. הוא מסמן שלב חדש במפעל "ההתנחלות בלבבות" של הציונות הדתית, שספג מהלומה קשה עם הגירוש מגוש קטיף, ושואב השראה ממאמציה של השמרנות האמריקנית להקים אוהל אידיאולוגי גדול שבצילו יכולים לחסות קבוצות ומגזרים שונים (עניין שבו אדון ביתר הרחבה בחלקו השני של המאמר). התנועה השמרנית בישראל חותרת אף היא להקמת אוהל כזה. יואב שורק, עורך **השילוח**, מגולל את חזון התנועה ואת הרציונל הניצב בבסיסו במסה "שאלה של זהות", שפרסם בכתב העת באפריל 2019. ההגות השמרנית, מאבחן שורק, "משקפת יפה את עמדות היסוד של תפיסה יהודית מסורתית, עמדות-יסוד הנמצאות עמוק בתשתית האופן שבו כל מי שנולד בחברה דתית מתבונן על העולם". ואולם, בדיוק משום שהיא "אינה מדברת בשפה דתית ואינה נזקקת להיבט הריטואלי, האמוני והפרטיקולרי שלה [...] היא נעשית לברירת המחדל הטבעית

של מי שגדל בחברה דתית ועבר תהליך של חילון". הודות לאופייה המסורתני המחולן, השמרנות יכולה לשמש מצע משותף ל"דתיים, דתל"שים וחילונים המרגישים קרובים מאד רעיונית", וליצור "ברית צעירה ומשכילה של קבוצות בעלות מודעות פוליטית גבוהה, המבקשות לרפא את השיח הישראלי מסכנות הפרוגרסיביות".[76] שורק טוען כי השמרנות שהוא מדבר בשבחיה - "שמרנות ליברלית", כלשונו - ריקה "מממד הקסם הדתי".[77] ועם זאת, הוא כותב עליה בנימה בלתי מוסתרת של התלהבות משיחית:

> סיפור תקומתו של העם היהודי הוא הדרמה הטובה ביותר של המאה העשרים, שהדליקה אור של פליאה והערצה בעיניהם של מיליוני ברחבי העולם - ואור עמוק עוד יותר אצל מי שהתבוננו בו לצד קריאה בתנ"ך. שרידותה של ישראל במלחמת השחרור, קיבוץ הגלויות מכל העולם, הפרחת השממה וניצחונות ששת הימים, כל אלה מיקדו לכאן את עיני העולם כולו, שראה, בין השאר, בשורה מופלאה באופן שבו נבואות עתיקות וקדושות התגשמו באמצעים חילוניים בעולם מודרני. אך הבשורה הזו היא גם שטר המחכה לפירעון: מה יש לניסוי הישראלי להציע למערב השרוי במשבר? מהי האלטרנטיבה שעשויים היהודים להביא לציביליזציה שעדיין מלקקת את פצעי מלחמות העולם והייאוש הקיומי שהן הולידו? האם יוצאת תורה מציון, או שהמערב נידון להמשיך להיזרק בכף הקלע בין פרוגרסיביות נלהבת למחיריה העגומים? דומני, שטיפוח ההגות המתונה, זו החותרת לתיקון עולם מתוך כבוד למעגלי הזהות ומתוך ענווה כלפי אלוהים, כלפי החברה האנושית וכלפי ההיסטוריה, עשויה להיות בסיס לתשובה של תורה היוצאת מציון. תורה ששורשיה במקרא ושפתה שפת העת הזאת.[78]

חלומות על "מימוש נבואות עתיקות וקדושות" ועל "תיקון עולם" אינן בדיוק החומר שממנו קרוצה שמרנות קלאסית - אבל השמרנות הקלאסית ממילא אינה נוחה לסדר היום שמקדמת התנועה השמרנית בישראל: היא נגועה בספקנות, פרטיקולריסטית מדי מבחינה תרבותית ומוסרית וקרובה ברוחה לפוסטמודרניזם השנוא. הרב חיים נבון מתעקש כי הקרבה הזאת היא לא יותר מ"פטה מורגנה", ומוצא סימוכין לעמדתו ב"ספר שעיצב יותר מכול את ההכרה בשמרנות כזרם רעיוני במאה העשרים" - **השכל השמרני** של ראסל קירק. "כשמנה קירק בפתיחת ספרו את יסודותיה של העמדה השמרנית, הוא פתח באמירה שהשמרנים מאמינים בקיומו של סדר רוחני עליון, או לפחות חוק טבע מוחלט", מיידע נבון את קוראי **השילוח**. "ההיסוס של השמרן לקבוע תיאוריות מוחלטות נובע מצניעות לנוכח המוחלט, ולא מיוהרה לנוכח יקום ריק ממשמעות. אכן, אדם פוסטמודרני, המחולל בקרנבל ססגוני של מגוון סגנונות חיים, יכול לבחור לעתים להתהדר זמן-מה בסגנון חיים פסבדו-שמרני. מה רחוק המחול הפרוע הזה מאורח חייו ומאמונותיו העמוקות של השמרן שתיאר קירק".[79]

הפרשנות האורתודוקסית שהציע קירק למסורת השמרנית משרתת היטב את האג'נדה האורתודוקסית של הרב נבון ושל עמיתיו. ואולם, בחשבון אחרון, גם היא אינה אורתודוקסית דיה. במאמר שכותרתו "דרושה מסורת", שהתפרסם ב**השילוח** ביולי 2019, מודה רונן שובל, ממייסדי "אם תרצו" והדיקן האקדמי של קרן תקווה, כי "התפיסה השמרנית של ההיסטוריה היא אמפיריציסטית וכוללת בתוכה ספקנות עמוקה לכל מערכת של טענות אוניברסליות מופשטות". בעיני שובל, הספקנות השמרנית היא

"בעייתית", משום שהיא מביאה למסקנה ש"גם כתבי הקודש אינם יכולים להתיימר להציע חוק אוניברסלי לאומות העולם".[80] שובל אינו יכול לקבל את המסקנה הזאת. הוא אומר מפורשות ש"ההגות השמרנית היהודית" צריכה "להבין את השמרנות כאמצעי ולא כמטרה". והוא ממשיך:

> לגופו של עניין, על מנת לייצר שמרנות ישראלית, נדרשת, באופן פרדוקסלי, רבולוציה מחשבתית. עלינו לחזור לעקרונות יסוד של הטקסטים המכוננים שלנו, ולחבר אותם מחדש למציאות הפוליטית הנוכחית. עלינו להחזיר את מסגרת הדיון התלמודי לשיח על אודות רעיונות. חזרנו אחרי אלפיים שנות גלות להיסטוריה, עכשיו מוטל עלינו לכתוב את "מסכת הלכות מדינה". לכתוב תחילה את הפילוסופיה הפוליטית, ואז לנסח אותה גם במונחים של מדיניות.[81]

המאמץ "לייצר שמרנות ישראלית" מרחיק את שובל ואת התנועה השמרנית לישראל מכל מה ששמרנות אמורה לייצג. בעקבות השמרנים האמריקנים, גם השמרנים בישראל מבקשים ליצור "מסורת אינטלקטואלית" באופן מלאכותי - לבנות אותה מן המסד, על פי פרוגרמה תיאולוגית ופילוסופית נתונה מראש, במקום להניח לה לצמוח ולהתפתח באופן אורגני תוך הסתגלות לנסיבות המשתנות. זוהי אינה "מסורת" בשום מובן ששמרנים אמיתיים מייחסים למושג, וטענתו של שובל כי יש "לחזור לעקרונות יסוד" ו"לכתוב תחילה את הפילוסופיה הפוליטית" היא בדיוק מה שבֶּרֶק וממשיכיו הזהירו מפניו - קרי, היומרה לשים את הפוליטיקה בסד התיאוריה ולשעבד אותה לאמות מידה מטפיזיות מוחלטות ואוניברסליות. השמרנות הבריטית הצליחה לחמוק מן הפח הזה, מפני שנטוותה בהדרגה ובזהירות בידי מדינאים בעלי ניסיון מעשי: אדמנד ברק, רוברט פיל, בנג'מין דיזראלי, המרקיז מסולסברי, וינסטון צ'רצ'יל. השמרנות הישראלית, כמו זו האמריקנית, היא סטארט-אפ אינטלקטואלי, ואופייה האורתודוקסי רק מחמיר את כל החוליים האופייניים למיזם שנהגה בידי אנשי רעיונות, ובראשם נוקשות יתר אידיאולוגית.

מי שהיטיב לעמוד על הסכנות הטמונות בסגנון חשיבה כזה היה דווקא בן טיפוחיו של באקלי ב**נשיונל רוויו**: מלומד מבריק בשם גארי וילס (Wills), שסומן בצעירותו כהבטחה האינטלקטואלית הגדולה של התנועה השמרנית, אך הפנה לה עורף בסוף שנות השישים וחבר לשמאל.[82] ב-1961 פרסם וילס מסה מרשימה על "המדינה המתאמת" ("The Convenient State"), שבה הבחין בין שתי מסורות נפרדות בפוליטיקה המערבית: המסורת של הצדק לעומת המסורת של התיאום.[83] המסורת הראשונה, העוברת כחוט השני בהגותם של רוב הפילוסופים הפוליטיים מאז אפלטון, נושאת עיניה אל התבונה ורואה בהחלתם של עקרונות מסוימים את תפקידה העיקרי של המדינה; המסורת השנייה - זו של התיאום, שהיא גם שמרנית במובהק - נסמכת בעיקר על הניסיון ההיסטורי ועל מוסדות פוליטיים ממשיים ונרתעת מטיפוח שאיפות אידיאולוגיות מרחיקות לכת. "המדינה הצודקת" דבקה באורתודוקסיה; "המדינה המתאמת" חותרת ליציבות על דרך הקונצנזוס. הפער בין השתיים הוא תהומי. "קונצנזוס הוא מפגש בין כמה נקודות מבט על בסיס משותף; אורתודוקסיה היא הרדוקציה של כל נקודות המבט האלה להשקפה אחת. קונצנזוס משמעו פשרה, יצירת תשתית מינימלית של הסכמה שעל גביה אפשר לכונן את הארגון הפוליטי. אורתודוקסיה יורדת עד שורש התודעה המטפיזית והדתית ודורשת את 'הדעה הנכונה' בעניינים האלה - לא רק מודוס ויוונדי". שלא במפתיע, מדינה אורתודוקסית - בין שהיא חילונית

ורציונליסטית לעילא ובין שהיא דתית למהדרין - מתאפיינת באווירה של קיצוניות ואי-סובלנות ומתגלגלת לרוב לצורה של עריצות. כשחסידיה מעמידים פני שמרנים, הם מבטיחים לציבור כי הם מחויבים לקונצנזוס שאין בדעתם או ביכולתם לקיים.[84]

התנועה השמרנית בישראל מפזרת הבטחות כאלה כמו שיקים ללא כיסוי. שמרנותה היא לא יותר ממצג שווא המסתיר השקפת עולם אורתודוקסית - וזו, למרבה הצער, רק מחצית מן הבעיה.

♦

חלקו השני של המאמר יתפרסם בהמשך.

הערות שוליים

[1] מייקל אוקשוט, "להיות שמרן", **רציונליזם בפוליטיקה**, בתרגום ערן שועלי, ירושלים: המרכז האקדמי שלם, 2011, עמ' 152.

[2] שם, עמ' 156-157.

[3] שם, עמ' 157.

[4] לדיון מקיף על קווי הדמיון ועל הבדלים בין השמרנות הבריטית ובין זו האמריקנית ראו Arthur Aughey, Greta Jones and W. T. M. Riches, *The Conservative Political Tradition in Britain and the United States*, London: Pinter, 1992.

[5] המתעניינים עשויים למצוא שפע של מידע על השמרנות האמריקנית, זרמיה ואישיה הבולטים בשתי אנציקלופדיות המוקדשות לנושא: Louis Filler (ed.), *Dictionary of American Conservatism*, New York: Philosophical Library, 1987; Bruce P. Frohnen, Jeremy Beer and Jeffrey O. Nelson (eds.), *American Conservatism: An Encyclopedia*, Wilmington: ISI Books, 2006.

[6] לדיון מעניין על המחלוקת בין האינטלקטואלים הניאו-שמרנים של החוף המזרחי, המתנגדים לטראמפ, ובין האינטלקטואלים השמרנים המצדדים בו, שמרכזם במכון קלרמונט בקליפורניה, ראו Jacob Heilbrunn, "Donald Trump's Brains," *New York Review of Books*, 21 December 2017, pp. 32-36.

[7] לניתוח ביקורתי של הדרך שעשו הניאו-שמרנים מן השמאל לימין ראו Peter Steinfels, *The Neoconservatives: The Men Who Are Changing America's Politics*, New York: Simon & Schuster, 1979. לזווית אישית יותר בנושא ראו אירווינג קריסטול, **מחשבות על השמרנות החדשה**, בתרגום אהרן אמיר, ירושלים: המרכז האקדמי שלם, 2004.

[8]↑ ספרות ענפה נכתבה על ההיסטוריה של התנועה השמרנית באמריקה, חלקה אקדמית וחלקה פופולרית. המחקר החשוב והמצוטט ביותר בנושא הוא ללא ספק ספרו של ג'ורג' נאש, שראה אור בשנת 1976. המהדורה שעליה הסתמכתי לצורך כתיבת מאמר זה היא George H. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America Since 1945*, Wilmington: ISI Books, 2006. מבין החיבורים הרבים האחרים שהסתייעתי בהם ראוי לציין במיוחד את Kevin Mattson, *Rebels All! A Short History of the Conservative Mind in Postwar America*, New Brunswick: Rutgers University Press, 2008; Godfrey Hodgson, *The World Turned Right Side Up: A History of the Conservative Ascendancy in America*, Boston: Houghton Mifflin, 1996; David Farber, *The Rise and Fall of Modern American Conservatism*, Princeton: Princeton University Press, 2010; Donald T. Critchlow and Nancy K. MacLean (eds.), *Debating the American Conservative Movement: 1945 to the Present*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2009; Sam Tanenhaus, *The Death of Conservatism*, New York: Random House, 2009; Darren Dochuk, "Revival on the Right: Making Sense of the Conservative Moment in Post-World War II American History," *History Compass* 4 (September 2006), pp. 975-999; Julian E. Zelizer, "Rethinking the History of American Conservatism," *Reviews in American History* 38 (June 2010), pp. 367-392.

[9]↑ זוהי, לפחות, הגרסה הידועה ברבים של המימרה. הניסוח המקורי המדויק הוא "אלה שאינם יכולים לזכור את העבר מועדים לחזור עליו". George Santayana, *Life of Reason or The Phases of Human Progress: The Works of George Santayana*, vol. 7(1), Cambridge: MIT Press, 2011, p. 172.

[10]↑ Lionel Trilling, *The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society*, New York: Viking Press, 1950, p. ix

[11]↑ Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought Since the Revolution*, New York: Harcourt, Brace and World, 1955

[12]↑ Richard Hofstadter, *The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.*, New York: Vintage Books, 1955, pp. 12-13

[13]↑ פטריק אליט, המציע סקירה חפה (יחסית) מהטיות של תולדות השמרנות האמריקנית, מראה שרטוריקה ורעיונות בעלי אופי שמרני נכחו בחיי הציבור והרוח בארצות הברית למן ייסודה ולעיתים שימשו לניסוחן של אג'נדות פוליטיות וחברתיות מנוגדות ולהגנה עליהן. הוא מזכיר, בין היתר, את המפלגה הפדרליסטית של אדמס, המילטון ומרשל, ששללה את הרדיקליזם האגליטריאני של המהפכה הצרפתית; שמרנים דרומיים כמו ג'ון רנדולף וג'ון קלהון, שהגנו על האוטונומיה הפוליטית, הכלכלית והחברתית של הדרום הכפרי ועל מוסד העבדות; שמרנים צפוניים אליטיסטיים כמו דניאל ובסטר והנרי קליי (ומאוחר יותר אברהם לינקולן), שמצאו את ביתם הפוליטי במפלגה הוויגית; אינטלקטואלים פטריקיים כמו הנרי וברוק אדמס שמתחו ביקורת נוקבת על חברת ההמונים הדמוקרטית; הניאו-הומניסטים, בראשות אירווינג באביט ופול אלמר מור, שביקשו לבלום את ההשפעות הרוחניות ההרסניות של התועלתנות ושל תרבות הצריכה; החוג הספרותי של "האגררים הדרומיים", שפרסם ב-1930 את המניפסט האנטי-מודרניסטי **אנקוט עמדה** (*I'll Take*

My Stand) ; והקואליציה של "הימין הישן", שהתייצבה נגד מדיניות הניו-דיל של רוזוולט בשנות השלושים והארבעים של המאה הקודמת. ראו Patrick Allitt, *The Conservatives: Ideas and Personalities Throughout American History*, New Haven & London: Yale University Press, 2010.

[14]↑ Robert Nisbet, *Conservatism: Dream and Reality*, London and New York: Routledge, 2002, pp. 103-104. כפי שמעיר גם פטריק אליט, "כתיבה על שמרנות לאורך ההיסטוריה האמריקנית יוצרת [...] בעיות ארגוניות וסמנטיות. לפני המאה העשרים, האמריקנים לא נהגו להתייחס לעצמם, מבחינה פוליטית, כאל שמרנים, אף שרבים מהם השתמשו במונח הזה כשם תואר ('אני מחזיק בעמדה שמרנית בסוגייה')". אליט, ראו לעיל הערה 13, עמ' 2.

[15]↑ נאש, ראו לעיל הערה 8, עמ' 103.

[16]↑ Ross J. S. Hoffman and Paul Levack (eds.), *Burke's Politics: Selected Writings and Speeches of Edmund Burke*, New York: A. A. Knopf, 1949, pp. xxxiv-xxxv

[17]↑ Robert Nisbet, *The Quest for Community: A Study in the Ethics of Order and Freedom*, New York: Oxford University Press, 1953; Peter Viereck, *Conservatism Revisited: The Revolt Against Revolt, 1815-1949*, New York: Charles Scribner's Sons, 1949

[18]↑ Russell Kirk, *The Conservative Mind: From Burke to Santayana*, Chicago: H. Regnery ,1953

[19]↑ קירק, שם, עמ' 7.

[20]↑ קירק, שם, עמ' 7-8.

[21]↑ קירק, שם, עמ' 325.

[22]↑ Max Ways, "Generation to Generation," *Time* 62, July 6 1953, pp. 88, 90-92

[23]↑ נאש, ראו לעיל הערה 8, עמ' 67.

[24]↑ David Frum, "The Legacy of Russell Kirk," *New Criterion* 13, 10 December 1994, p. 15

[25]↑ Peter L. Berger and Richard Neuhaus, *Movement and Revolution*, Garden City,: Doubleday, 1970, p. 21; John Kekes, "What Is Conservatism?" *Philosophy* 72, 281 (July 1997), pp. 351-374. להבחנה דומה ראו גם Anthony Quinton, *The Politics of Imperfection*, Boston: Faber and Faber, 1978, p. 10ff.

[26]↑ Jerry Z. Muller, "What is Conservative Social and Political Thought?" in idem (ed.), *Conservatism: An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present*, Princeton University Press, 1997, pp. 4-9

[27]↑ ראו בהקשר זה יובל לוין, **הפולמוס הגדול: כיצד החלה מלחמת הרעיונות בין הימין לשמאל**, בתרגום אביעד שטיר, ירושלים: המרכז האקדמי שלם, 2018, עמ' 89-90; Ian Harris, "Burke and Religion," in David Dwan & Christopher J. Insole (eds.), *The Cambridge Companion to Edmund Burke*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 92-103.

[28]↑ Edmund Burke, *An Appeal from the New to the Old Whigs* in *The Works of the Right Honourable Edmund Burke in Twelve Volumes*, vol. iv, London: John C. Nimmo, 1899, pp. 80-81. לטיעון דומה נגד הסתמכות על "הפשטות" ו"הכללות" בחיים הציבוריים, תוך הנגדת תפקידו של המדינאי לזה של ה"פרופסור" באוניברסיטה, ראו גם Edmund Burke, "Speech on a Motion for Leave to Bring In a Bill to Repeal and Alter Certain Acts Respecting Religious Opinions, upon the Occasion of a Petition of the Unitarian Society, May 11 1792," in *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, vol. vii, p. 41. ברוח זו יוצא ברק ב**מחשבות על המהפכה הצרפת** נגד התיאורטיקנים העוסקים בספקולציות ובפלפולים מטפיזיים בדבר זכויות אפריוריות כאלה ואחרות תוך התעלמות מן העובדה שהתבונה הפוליטית, הנרכשת באמצעות הניסיון, מחייבת שקלול בלתי פוסק של גורמים שאי-אפשר להגדירם מראש: "חיבור, חיסור, כפל וחילוק - במובן המוסרי ולא המטפיזי או המתמטי - של מטבעות מוסר אמיתיים". אדמנד ברק, **מחשבות על המהפכה בצרפת**, בתרגום אהרן אמיר , ירושלים: המרכז האקדמי שלם, 1999, עמ' 75.

[29]↑ לגרסאות מוקדמות ורבות השפעה של פרשנות רווחת זו ראו Leslie Stephen, *History of English Thought in the Eighteenth Century*, vol. 2, New York: G. P. Putnam's Sons, 1927; John Morley, *Edmund Burke*, New York: Harper and Brothers, 1879. למחקרים מן הזמן האחרון המקדמים תפיסה דומה, ראו לדוגמה James Conniff, *The Useful Cobbler: Edmund Burke and the Politics of Progress*, Albany: SUNY Press, 1994 ; Robert Lacey, *Pragmatic Conservatism: Edmund Burke and His American Heirs*, New Rochelle: Palgrave MacMillan, 2016; Seth Vannatta, *Conservatism and Pragmatism in Law, Politics, and Ethics*, London: Palgrave Macmillan, 2014.

[30]↑ קירק, ראו לעיל הערה 18, עמ' 36.

[31]↑ לפרשנויות קתוליות ברוח תפיסתו של קירק, המבליטות את האלמנטים הדתיים ואת רעיון החוק הטבעי במשנתו של ברק, ראו למשל Peter J. Stanlis, *Edmund Burke and the Natural Law*, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press, 1958; Francis S. J. Canavan, *The Political Reason of Edmund Burke*, Durham: Duke University Press, 1960. לטענותיו של פול גוטפריד, אחד האינטלקטואלים המקוריים והשנויים במחלוקת של הימין האמריקני, המנתח באזמל ביקורתי חד במיוחד את תפיסת השמרנות של קירק ואת הישענותה על מושגים טרנסצנדנטיים, ראו Paul Edward Gottfried, *Making Sense of the American Right*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, pp. 2-22.

[32]↑ לדיון נרחב בתפקיד שמילאו אינטלקטואלים קתולים בצמיחת השמרנות האמריקנית ראו Patrick Allitt, *Catholic Intellectuals and Conservative Politics in America, 1950-1985*, Ithaca: Cornell University Press, 1993.

[33]↑ Clarence Manion, *The Key to Peace*, Chicago: The Heritage Foundation, 1950; Walter Lippmann, *Essays in the Public Philosophy*, Boston: Little, Brown & Co., 1955; John Hallowell, *The Moral Foundation of Democracy*, Chicago: University of Chicago Press, 1954

[34]↑ John Hallowell, *Main Currents in Modern Political Thought*, New York: Holt, 1950, p. 651

[35]↑ ראו למשל Richard M. Weaver, *The Southern Tradition at Bay: A History of Postbellum Thought*, New Rochelle: Arlington House, 1968.

[36]↑ Richard M. Weaver, *Ideas Have Consequences*, Chicago: University of Chicago Press, 1948

[37]↑ ראו למשל Michael Allen Gillespie, *The Theological Origins of Modernity*, University of Chicago Press, 2008 ; John N. Deely, *The Four Ages of Understanding*, Toronto: University of Toronto Press, 2001

[38]↑ ויבר, ראו לעיל הערה 36, עמ' 3.

[39]↑ Richard M. Weaver, "Conservatism and Libertarianism: The Common Ground," in *Life Without Prejudice*, Chicago: Henry Regnery Press, 1965, pp. 158-159

[40]↑ ויבר, ראו לעיל הערה 36, עמ' 52.

[41]↑ Robert A. Preston, "The Relation of Intellect and Will in the Thought of Richard Weaver," פישמן ודויטש, ראו לעיל 41, עמ' 181-182.

[42]↑ Chilton Williamson Jr., *The Conservative Bookshelf: Essential Works That Impact Today's Conservative Thinkers*, New York: Citadel Press, 2004, p. 73

[43]↑ לא ארחיב כאן בעניין השפעתו של שטראוס על אינטלקטואלים שמרנים. מדובר בסוגיה מורכבת, הראויה לדיון נפרד. למרבה הצער, התקשורת הפופולרית בארץ ציירה תמונה מסולפת למדי בנושא הזה במהלך מלחמת המפרץ השנייה. פרשנים ועיתונאים מסוימים, שהיכרותם עם רעיונותיו של שטראוס הייתה מוגבלת, בלשון המעטה, תיארו אותו כאביהם הרוחני של חוגי הניאו-שמרנים בממשלו של הנשיא בוש הבן וכמי שמשנתו האזוטרית סיפקה את הדחף האידיאולוגי המניע למעורבות הצבאית בעיראק ובאפגניסטן, שלושים שנה אחרי מותו ב-1973. ואולם אף שניאו-שמרנים כמו פול וולפוביץ, ביל קריסטול ואברהם שולסקי הוגדרו בשלב כזה או אחר כ"שטראוסיאנים", הזיקה בין השקפותיהם הניציות ובין משנתו של שטראוס רופפת, לכל היותר. אסכולה שטראוסיאנית שמרנית אחרת - ובמובנים מסוימים יריבה - צמחה בחוף המזרחי של ארצות הברית. אסכולה זו, שנציגה הבולט היה הארי ג'אפה (Jaffa), מעלה על נס את החזון הליברלי הקלאסי של האבות המייסדים - הסדר החוקתי האידיאלי, בעיניה - ומוקיעה הוגים ומדינאים פרוגרסיביים כדוגמת וודרו וילסון, שהביאו לסילופו ולהשחתתו. ראו הילברון, לעיל הערה 6, וכן *Kenneth L. Deutsch and John Murley (eds.)*, *Leo Strauss, the Straussians, and the American Regime*, Lanham: Rowman & Littlefield, 1999.

[44]↑ ליאו שטראוס, **הזכות הטבעית וההיסטוריה**, בתרגום דוד זינגר, ירושלים, המרכז האקדמי שלם, 2005, עמ' 230.

[45]↑ שם, עמ' 19.

[46]↑ שם, עמ' 227.

[47]↑ Samuel P. Huntington, "Conservatism as an Ideology," *American Political Science Review*, vol. 51(2) (June 1957), pp. 454-473

[48]↑ שם, עמ' 457. דעה דומה מביע גורדון לואיס, הטוען ש"הסירוב לקבוע [את עקרונות השמרנות] הוא כשלעצמו עיקרון שמרני הכרחי". ראו Gordon K. Lewis, "The Metaphysics of Conservatism," *Western Political Quarterly* 6 (December 1953), p. 729.

[49]↑ הנטינגטון, ראו לעיל הערה 47, עמ' 456.

[50]↑ שם, עמ' 459. הנטינגטון מצטט, בהקשר הזה, את קביעתו של קרל מנהיים שההתנגדות למשפט הטבעי היא אחד מתווי ההיכר של השמרנות. ראו Karl Mannheim, "Conservative Thought," trans. Paul Kecskemeti, *Essays in Sociology and Social Psychology*, London: Routledge and Kegan Paul, 1953, pp. 116-119.

[51]↑ הנטינגטון, ראו לעיל הערה 47, עמ' 472. לביקורת ברוח דומה ראו Arthur Schlesinger Jr., "The New Conservatism in America: A Liberal Comment," *Confluence* 2 (December 1953), p. 65.

[52]↑ לביוגרפיה מרתקת של ויטאקר צ'יימברס ראו Sam Tanenhaus, *Whittaker Chambers: A Biography*, New York: Modern Library, 1998.

[53]↑ Whittaker Chambers, *Witness*, New York: Random House, 1952, p. 4

[54]↑ שם, עמ' 17.

[55]↑ William F. Buckley, *God and Man at Yale*, Chicago: Regnery, 1951

[56]↑ William F. Buckley and L. Brent Bozell, *McCarthy and His Enemies: The Record and its Meaning*, Chicago: Regnery, 1954, p. 333

[57]↑ מצוטט אצל John B. Judis, *William F. Buckley Jr.: Patron Saint of the Conservatives*, New York: Simon & Schuster, 1988, p. 133.

[58]↑ Eugene Lyons, "The Anatomy of Neutralism," *National Review*, July 18 1956

[59]↑ James Burnham, *Suicide of the West*, New York: John Day, 1964, p. 288

[60]↑ Arthur Schlesinger Jr., "Middle-aged Man with a Horn," *New Republic*, March 16 1953

[61]↑ כך למשל נאש, ראו לעיל הערה 8, עמ' 351; Daniel McCarthy, "Willmoore Kendall, Man of the People," in Ethan Fishman and Kenneth Deutsch (eds.), *The Dilemmas of American Conservatism*, Lexington: University Press of Kentucky, 2010, p. 181-182.

[62]↑ Willmoore Kendall, "Conservatism and the 'Open Society'," in *The Conservative Affirmation*, Chicago: Regnery Co., 1963, pp. 118-119

[63]↑ קנדל, "What Is Conservatism?", שם, עמ' 6-10.

[64]↑ Lewis L. Gould, *Grand Old Party: A History of the Republicans*, New York: Oxford University Press, 2014, p. 243

[65]↑ לנוסח ההצהרה המלא באתר של ה- YAFראו כאן.

[66]↑ ג'ודיס, ראו לעיל הערה 57, עמ' 189-190.

[67]↑ בין כתביו ההגותיים של הרב שג"ר (שמעון גרשון רוזנברג) המציגים עיונים תורניים ופילוסופיים בהשראה פוסט-מודרנית ראוי לציין במיוחד את **כלים שבורים: תורה וציונות דתית בסביבה פוסטמודרנית**, אפרת: ישיבת שיח יצחק, 2003; **לוחות ושברי לוחות: הגות יהודית נוכח הפוסטמודרניזם**, תל אביב: ידיעות ספרים, 2013; **שארית האמונה: דרשות פוסטמודרניות למועדי ישראל**, תל אביב: רסלינג, 2014.

[68]↑ צבי ישראל טאו, "עזות של קדושה", **לקט מתוך שיעורים בענייני השעה**, מרחשוון תשע"ח, עמ' 1.

[69]↑ צבי ישראל טאו, **האומץ לעצמאות: על עצמאות ישראל והאומץ לעמוד כנגד אימוץ ערכי התרבות הפוסט-מודרנית**, ירושלים: תשע"ט, עמ' 19.

[70]↑ Willmoore Kendall, *Contra Mundum*, New Rochelle: Arlington House, 1971, p. 233

[71]↑ חיים נבון, **מכים שורשים: ביקורת יהודית על הפירוק הפוסטמודרני**, ראשון לציון: ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2018.

[72]↑ טלי פרקש, "חפץ חיים: 'אנחנו כמו האימפריה הרומית. הולכים ומתנוונים'", *Ynet*, 14.1.2018.

[73]↑ יהודה יפרח, "הוצאו מקישורם: איך הפכו דרשות רבנים ביוטיוב לפיגועי רשת?", **מקור ראשון**, 12.9.2019.

[74]↑ עמיעד כהן, "לא מחנכים בפוליטיקה", **השילוח** 16 (אוקטובר 2019), עמ' 7.

[75]↑ במאמר "מחשבות על השמרנות הדתית החדשה", שפורסם באתר ביקורת התקשורת **העין השביעית** (ובגרסה מקוצרת יותר בעיתון **מקור ראשון**), תיאר אהוד פירר את הטרנד השמרני בציבור הדתי-לאומי כנסיגה מן המגמות הרדיקליות שרווחו במגזר זה עד לאחרונה וכשיבה לאתוס של "הזהירות, המתינות, ההימנעות משינויים קיצוניים וההיצמדות לדרכי האבות", שאפיין את "דור ההורים, אותם מזרוחניקים מושמצים מפעם". "כאשר [הציונות הדתית] עוד הייתה צעירה, היא חשבה לחולל מהפכה, להביא בשורה חדשה, לכתוב את תורת ארץ ישראל", כותב פירר. "אולם במהלך השנים ויתרה על החלום. במקום זה אימצה עמדה שמרנית והעדיפה להתרכז בשמירה על הקיים" (אהוד פירר, "מחשבות על השמרנות הדתית החדשה", **העין השביעית**, 23.9.2019). למותר לציין שאני חולק על פרשנות זו של פירר. אף שהתנועה השמרנית בישראל מרחיקה עצמה מן השוליים הקיצוניים והאנרכיסטיים של ציבור המתנחלים וגם מן השיח הריאקציונרי של ישיבות הקו, היא לא חזרה לקו הפרגמטי והממלכתי של המפד"ל הישנה, אלא אימצה אידיאולוגיה אורתודוקסית רדיקלית ואנטי-ממסדית בהשראת השמרנות האמריקנית. תנועה זו אינה חותרת "לשמור על הקיים" אלא מבקשת לקדם מהפכה משלה, שלתוכה מסתננים גם אלמנטים משיחיים.

[76]↑ יואב שורק, "שאלה של זהות", **השילוח** 14 (אפריל 2019), עמ' 61-52.

[77]↑ שם, שם.

[78]↑ שם, עמ' 55.

[79]↑ חיים נבון, "הפטה מורגנה של הפוסט-מודרנה", **השילוח** 11 (ספטמבר 2018), עמ' 29-30.

[80]↑ רונן שובל, "דרושה מסורת", **השילוח** , גיליון השמרנות (מאי 2019), עמ' 49-50

[81]↑ שם, עמ' 50.

[82]↑ לזיכרונותיו של וילס מימיו בתנועה השמרנית ראו Garry Wills, *Confessions of a Conservative*, New York: Penguin, 1980.

[83]↑ וילס משתמש במילה convenience במובנה המקורי, הפחות שגור כיום: הבאה-יחדיו, הרכבה, התאמה. ראו Garry Wills, "The Convenient State," in William F. Buckley (ed.), *Did You Ever See a Dream Walking? American Conservative Thought in the Twentieth Century*, Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1970, pp. 7-17.

[84]↑ שם, עמ' 18.

אסף שגיב הוא עורך ומסאי.